

Mensenrechten in het MBO

Mensenrechten in het onderwijs

College voor

---

de Rechten
van de Mens

College voor de Rechten van de Mens

Postbus 16001
3500 DA Utrecht

bezoekadres:
Kleinesingel 1-3
3572 CG Utrecht

030 888 38 88
info@mensenrechten.nl
www.mensenrechten.nl

Voor vragen kunt u een e-mail sturen en
op werkdagen bellen tussen 10.00 - 13.00 uur.

Ontwerp
Ontwerpwerk, Den Haag

Januari 2022

Inhoud deel A

1. Inleiding	2
1.1 Over deze toolbox	3
1.2 Inhoud van de toolbox	6
2. Mensenrechten versterken goed onderwijs	7
2.1 Op kleine schaal beginnen	8
2.2 In de onderwijsinstelling: mensen- en kinderrechten waarborgen en erover leren	9
3. Wat zijn mensen- en kinderrechten?	13
3.1 Inleiding	14
3.2 Oorsprong	14
3.3 Belangrijke kenmerken van mensenrechten en hoe hiermee wordt omgegaan	17
3.4 Ingezoomd op kinderrechten	19
3.5 Schema mensen- en kinderrechten	21
3.6 Hoe kun je mensen- en kinderrechten gebruiken?	22
4. Mensenrechtenonderwijs	23
4.1 Zes belangrijke uitgangspunten	24
4.2 Het leerproces	27
4.3 Te ontwikkelen kennis, vaardigheden, houding en waarden	29
4.4 Leerdoelen mensen- en kinderrechten op de onderwijsinstelling	29
4.5 Werken op vier aspecten van het dagelijkse onderwijsleven	30
Bijlagen	33
Bijlage 1 Verkorte versie Universele Verklaring van de Rechten van de Mens	33
Bijlage 2 Verkorte versie VN-Kinderrechtenverdrag	36
Bijlage 3 Gebruikte literatuur	41
Bijlage 4 Relevante organisaties	44

1. Inleiding

1.1 Over deze toolbox

Deze toolbox is ontwikkeld om meer aandacht te kunnen besteden aan mensen- en kinderrechten. De toolbox voorziet in de leemte van Nederlandstalig materiaal voor het MBO om deze aanpak in de praktijk te brengen.

Stap voor stap kan met de geboden tools aan de slag gegaan worden op vakinhoud, didactiek en pedagogiek. Binnen en buiten de opleiding.

En ook, zo mogelijk, in een onderwijsinstellingsbrede en structurele aanpak. Deze levert namelijk het meeste op.

Waarom aandacht voor mensen- en kinderrechten?

Omdat mensen- en kinderrechten een grote rol spelen in het dagelijks leven. Zowel thuis, op straat als binnen een opleiding. Ze zijn het fundament van een maatschappij waarin iedereen zich optimaal kan ontwikkelen en volwaardig kan meedoen. Gelijke kansen, respect voor verschillen en kunnen opkomen voor de rechten en vrijheden van jezelf en die van anderen, zijn cruciaal voor een veilig, eerlijk en gelukkig samenleven.

Kinderen en jongeren kunnen niet altijd makkelijk voor hun rechten opkomen. Daar hebben ze vaak volwassenen bij nodig. En daarom is er een apart internationaal mensenrechtenverdrag voor kinderen, het Kinderrechtenverdrag. Dat is er voor de rechten van iedereen tot 18 jaar. Daar valt een deel van de MBO'ers ook onder.

Het is daarom belangrijk om kinderen en volwassenen kennis, vaardigheden en houding bij te brengen, zodat zij mensenrechten in de praktijk kunnen gaan brengen. Het doel van deze toolbox is dat studenten leren deze rechten te begrijpen. Zij zijn het die het 'snelst' in het werkveld actief zijn en ook in beroepen terecht kunnen komen waarbinnen thema's als mensenrechten, discriminatie, vluchtelingen en recht op gezondheidszorg van grote relevantie kunnen zijn. Zo worden ze meer sociaal weerbaar en kunnen ze actief bijdragen aan

een samenleving waarin ieders rechten worden gerespecteerd. De opleiding is hiervoor de oefenplaats.

Bovendien levert expliciete aandacht voor mensen- en kinderrechten je ook als onderwijsinstelling en docent heel wat op: betere onderlinge relaties en meer respect, samenwerking en acceptatie. Je vergroot het zelfvertrouwen van studenten en kunt lastige maatschappelijke onderwerpen respectvol met elkaar bespreken. Aandacht voor mensen- en kinderrechten is dan ook een onmisbaar onderdeel van onderwijs in het algemeen en burgerschapsonderwijs in het bijzonder.

Voor wie?

Deze toolbox is bedoeld voor docenten, managers en bestuurders in het MBO. Ook voor professionals binnen andere onderwijstypen kan de inhoud relevant zijn. Educatieve uitgeverijen kunnen inspiratie opdoen voor lesmethodes over burgerschap en mensenrechten. En studenten kunnen gebruik maken van hoofdstuk 3 uit deel A en eventueel zelfstandig aan de slag met deel C.

Toenemende belangstelling voor mensenrechten

De toolbox is een antwoord op de toenemende belangstelling in het onderwijs voor mensenrechten. Ook draagt de toolbox bij aan invulling van de wetgeving rondom burgerschap, kritisch denken en sociale cohesie in het MBO.

Wie zijn wij?

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, het College voor de Rechten van de Mens en het kennispunt MBO Burgerschap hebben het initiatief genomen voor deze toolbox. Basis voor de toolbox is een eerder door het College ontwikkelde toolbox voor het primair en voortgezet onderwijs. Deze toolbox voor PO en VO is ontwikkeld in samenwerking met het Platform Mensenrechteneducatie en VOS/ABB. Het College is het onafhankelijke Nederlandse mensenrechteninstituut. Zijn taak is mede om onderwijs over mensenrechten te stimuleren en te coördineren. In het Platform Mensenrechteneducatie zitten maatschappelijke organisaties die zich inzetten om leerlingen in Nederland bewust te maken van mensen- en kinderrechten. Dit zijn Amnesty International, de Anne Frank Stichting, Centrum voor Mondiaal Onderwijs, Defence for Children, Movies that Matter, Nederlands Juristen Comité voor Mensenrechten en UNICEF Nederland. Aan de versie voor het MBO hebben de organisaties die ook actief zijn in het MBO meegewerkt: Amnesty International, de Anne Frank Stichting, Movies that matter, Nationaal Comité 4 en 5 mei. Met daarnaast ook dank aan AOb en Inclusief Indië. In bijlage 4 bij deze toolbox staan de contactgegevens van de organisaties die een rol kunnen spelen binnen het MBO.

Succes en noodzaak

Uitgangspunt

Onderwijsinstellingen hebben een wettelijke taak als het gaat over de bevordering van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat (bijvoorbeeld vrijheid van meningsuiting, gelijkwaardigheid, begrip voor anderen en autonomie). In 2015 verzorgden de Platformleden gastlessen en lesmateriaal voor bijna 700.000 leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs. Dat lijkt veel, maar het is nog altijd maar zo'n 30% van het totaal aantal leerlingen uit die groep (Munniksmá, 2017). Daarbij heeft de Inspectie van het Onderwijs in het themaonderzoek burgerschapsonderwijs en het omgaan met verschil in morele opvattingen geconstateerd dat verankering van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat ook in 2020 nog zeker niet bij alle onderwijsinstellingen (inclusief MBO) al even goed heeft plaatsgevonden (Ivho, 2020).

Kennis, vaardigheid, houding, integraal en langdurig

De organisaties in het Platform richtten zich in hun gastlessen en lesmateriaal bovendien vooral op het overbrengen van kennis. Aandacht voor de houding en vaardigheden bleef hierbij achterwege. Daarnaast waren het meestal eenmalige activiteiten of projecten, terwijl de betekenis van mensenrechten pas goed blijft hangen door consistent aan kennis, vaardigheden en houding te werken. Dit vraagt om een integrale en langdurige aanpak. In andere landen en het primair en voortgezet onderwijs is een integrale en langdurige aanpak door onderwijsinstellingen al een succes gebleken. In het Verenigd Koninkrijk zijn er zo'n 1700 'Rights Respecting Schools' die in samenwerking met UNICEF UK aan een langdurige aanpak werken. Uit evaluaties is gebleken dat kinderen zich veilig, gerespecteerd en betrokken voelen bij hun onderwijs, gemeenschap en wereld (zie ook <https://www.unicef.org.uk/rights-respecting-schools/the-rrsa/what-is-a-rights-respecting-school/>).

“Wij pakken mensenrechten onderwijsinstellingsbreed op. Het raakt ons allemaal en het is ook erg leuk om aan te werken!”

Editha Termote, docent aan het Geuzencollege te Vlaardingen

Inhoud toolbox

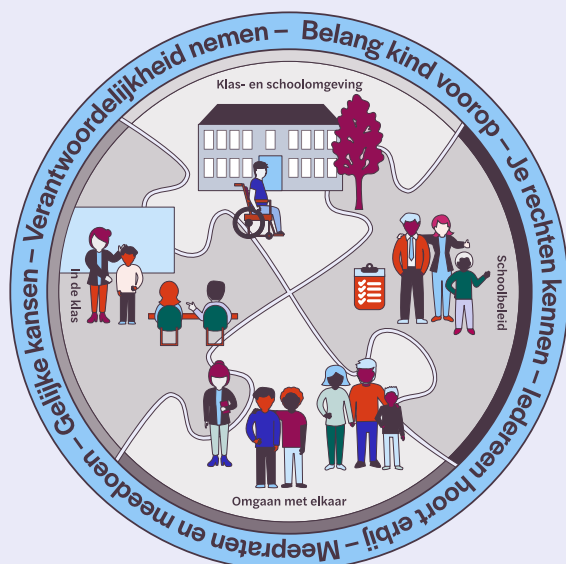
Voor de inhoud van de toolbox maakten we gebruik van bestaand materiaal uit het buitenland, de eerder gemaakte toolbox voor primair en voortgezet onderwijs en van materiaal van maatschappelijke organisaties in Nederland (zie deel C).

Vanuit het kennispunt Burgerschap MBO is een klankbordgroep actief. Enkele docenten hieruit hebben feedback gegeven op deze toolbox die weer verwerkt is in deze toolbox.

De toolbox is beschikbaar als digitale uitgave op <https://mensenrechten.nl/nl/toolbox-mensenrechten-in-het-mbo>.

Deel A Mensenrechten

Hoofdstuk 2 legt uit hoe mensenrechten bijdragen aan goed onderwijs. In hoofdstuk 3 staat wat mensen- en kinderrechten zijn.

Vervolgens beschrijft hoofdstuk 4 hoe deze rechten onderwijsinstellingsbreed opgepakt kunnen worden. Om te beginnen zijn er zes belangrijke uitgangspunten van mensen- en kinderrechten die heel goed aansluiten bij de onderwijspraktijk en bij burgerschapsonderwijs. De onderwijsinstelling kan deze uitgangspunten vooropstellen en zoveel mogelijk als rode draad in alle facetten van het onderwijs verwerken. De toolbox geeft handvatten om praktisch aan de slag te gaan:

- **Het onderwijsbeleid:** de manier waarop de onderwijsinstelling bestuurd en geleid wordt
- **Omgaan met elkaar:** een positief en open pedagogisch klimaat binnen de hele onderwijsinstelling
- **In de klas:** hoe en waarover in de klas onderwezen wordt
- **De klas- en onderwijsomgeving:** hoe het lokaal en het gebouw ingericht zijn

Deel B Aanpak onderwijsinstelling

Hoe kun je mensen- en kinderrechten concreet op de onderwijsinstelling/ binnen het domein of locatie/binnen de afdeling/in een opleiding of in de klas vormgeven vanuit je rol van docent, teamleider, opleidingsmanager, onderwijsdirecteur of bestuurder, passend bij de context van de onderwijsinstelling, de studenten en de docenten? Daar gaat deel B van de toolbox over. Het bouwt voort op hoofdstuk 4, waarin de aanpak van mensen- en kinderrechten geïntroduceerd wordt. In hoofdstuk 5 helpt de toolbox bij het concreet aan de slag gaan met mensen- en kinderrechten.

Zowel bij het opstarten als bij de uitvoering. Je vindt er *tips & tricks* en enkele tools. In de hoofdstukken 6 tot en met 9 wordt het onderwijsbeleid en de omgang met elkaar, in de klas en de omgeving verder uitgewerkt, met voorbeelden, reflectievragen en suggesties.

Het is mogelijk om met deze vier facetten gelijktijdig te beginnen. Of je kunt ervoor kiezen om ze los van elkaar op te pakken.

Deel C Werkvormen

In deel C staan korte en langer durende werkvormen die je in de klas met de studenten kunt doen.

1.2 Inhoud van de toolbox

Hoe kun je de toolbox gebruiken?

De toolbox bestaat uit delen die los van elkaar te gebruiken zijn. Het belangrijkste doel is de ontwikkeling van een onderwijsinstellingsbrede¹ aanpak die aansluit bij de behoeften en context van de onderwijsinstelling. Maar je kunt er ook – om te beginnen – in één of enkele klassen mee aan de slag gaan. De toolbox biedt veel praktijkvoorbeelden en verwijzingen naar meer uitgebreide informatiebronnen.

- Als **bestuurder/onderwijsmanager/onderwijs-directeur/beleidsmedewerker/teamleider** kun je de uitgangspunten van mensen- en kinderrechten (deel A, hoofdstukken 2 en 4) gebruiken om te werken aan een prettige, stimulerende en respectvolle onderwijsinstelling. Je gaat aan de slag met mensen- en kinderrechten (deel B, hoofdstuk 5) op verschillende facetten, die in hoofdstuk 6 t/m 9 van deel B toegelicht worden. Kies hierbij uit wat voor de onderwijsinstelling belangrijk is.
- Als **docent** kun je de uitgangspunten van mensen- en kinderrechten (deel A, hoofdstuk 3 en 4) gebruiken in je eigen klas, zowel inhoudelijk als pedagogisch. De werkvormen uit deel C zijn hierbij handig. Je kunt ze integreren in je eigen vak en ook samen met collega's werken aan een breder mensenrechten-curriculum. Hoe dat op te pakken staat in deel B, hoofdstuk 8. De overige hoofdstukken uit deel B geven je handvatten om samen met het management te bezien of een onderwijsbrede aanpak te realiseren is. deel A, hoofdstuk 2 is geschreven om inzicht te krijgen in het waarom van mensen- en kinderrechteneducatie.
- Deel A hoofdstuk 3 kan met **studenten** gedeeld worden. Het is zo geschreven dat zij dit zelfstandig kunnen doornemen om meer te leren over mensenrechten. Het kan als uitgangspunt gebruikt worden voor deel C, maar ook als startpunt voor een gesprek.

---

1 Voor de leesbaarheid van het document wordt in het vervolg gesproken over onderwijsinstelling/onderwijsinstellingsbreed, maar moet gelezen worden voor welke situatie gekozen is om mee te werken: volledige onderwijsinstelling, een domein, locatie, afdeling of opleiding.

Vragen?

Neem voor vragen contact op met het College voor de Rechten van de Mens of een van de medeauteurs van de toolbox. Op <https://mensenrechten.nl/nl/toolbox-mensenrechten-in-het-mbo> vind je meer informatie en de contactgegevens. Je kunt ook een kijkje nemen op de LinkedIn-groep 'Mensenrechten op school' voor ideeën, actualiteiten en het uitwisselen van ervaringen.

“Toen ik mijn eigen rechten begon te begrijpen, kreeg ik meer zelfvertrouwen. Ik voel me veel meer op mijn gemak. School is nu een plek waar ik wil zijn in plaats van waar ik naartoe moet.”

Leerling en deelnemer aan het Rights Respecting Schools-project van UNICEF

2. Mensenrechten versterken goed onderwijs

Bekijk de reportage

'Mensenrechten op school' youtu.be/WA99wPNZ2po

Een onderwijsinstelling die aandacht aan mensenrechten besteedt – het liefst structureel – realiseert daarmee belangrijke onderwijsdoelen. Denk aan burgerschapsonderwijs (specifiek de sociaal-maatschappelijke, economische en politiek-juridische dimensies), socialisatie en persoonsvorming, anti-pestbeleid, seksuele diversiteit, studentparticipatie en inclusief onderwijs. Door aandacht voor mensenrechten gaan studenten de betekenis van mensen- en kinderrechten in het dagelijks leven begrijpen. Zodat ze deze rechten respecteren en ervoor opkomen.

2.1 Op kleine schaal beginnen

Een verandering begint op kleine schaal. In de dagelijkse leefwereld van de kinderen en volwassenen. Eleanor Roosevelt, *founding mother* van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, zei het in 1958 zo:

“Waar beginnen de universele mensenrechten? Op kleine plaatsen, dichtbij huis – zo dichtbij en zo klein dat ze op geen enkele kaart van de wereld gezien kunnen worden. Maar die plekken zijn de wereld van individuele mensen: de buurt waarin zij wonen, de school die zij bezoeken, de fabrieken, boerderijen of kantoren waar zij werken. Als deze rechten daar geen betekenis hebben, hebben ze weinig betekenis elders.”

Mensenrechten kunnen alleen worden gerealiseerd als mensen goed geïnformeerd zijn en ze de overheid erop aanspreken ze na te leven. Onderwijs over mensenrechten bevordert waarden, overtuigingen en attitudes die studenten aanmoedigen om hun eigen rechten en die van anderen te verdedigen. Het ontwikkelt een begrip van ieders verantwoordelijkheid om mensenrechten in de eigen omgeving en daarbuiten te realiseren. Dit onderwijs is daarmee een belangrijke investering in het streven naar een rechtvaardige en vreedzame samenleving.

Het doel van deze toolbox is dan ook om studenten de betekenis van mensen- en kinderrechten te laten begrijpen. Zo worden ze meer sociaal weerbaar en kunnen ze actief bijdragen aan een samenleving waarin ieders rechten worden gerespecteerd. Deze doelstelling staat ook als recht in het Kinderrechtenverdrag, een belangrijk verdrag dat in Nederland geldt (Artikel 29).

Mensenrechten gelden altijd en voor iedereen. Ze zijn gebaseerd op basiswaarden als vrijheid, gelijkheid en respect voor elkaar. De overheid moet er alles aan doen om te zorgen dat mensen, en dus ook kinderen, gebruik kunnen maken van hun rechten.

Artikel 28 en Artikel 29 Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (VN-Kinderrechtenverdrag) - Iedere persoon heeft recht op gelijke toegang tot onderwijs:

- van goede kwaliteit,
- zodat de persoon zich zo volledig mogelijk kan ontplooiën,
- waardoor het respect ontwikkelt voor mensenrechten en voor zijn of haar culturele achtergrond, taal en waarden én die van anderen.

2.2 In de onderwijsinstelling: mensen- en kinderrechten waarborgen en erover leren

De Nederlandse overheid heeft bijna alle mensenrechtenverdragen aangenomen. De overheid is daarmee de eerstverantwoordelijke (*duty bearer*). De landelijke overheid, lokale gemeentes, het onderwijs, de zorg en de politie moeten ervoor zorgen dat de mensen- en kinderrechten overal en

door iedereen in Nederland gebruikt kunnen worden. Op straat, op de onderwijsinstelling, in de klas en thuis.

Voor docenten betekent dit een tweevoudige opgave:

1. Zij beschermen en realiseren de mensen- en kinderrechten. Ze hebben de belangrijke taak:
  - a. om te zorgen voor een discriminatievrije omgeving;
  - b. voor vrije meningsuiting;
  - c. om bij te dragen aan het recht op onderwijs van studenten en gelijke kansen daarbij.
2. Zij brengen aan de studenten de betekenis en de waarde van mensen- en kinderrechten in het dagelijks leven over.

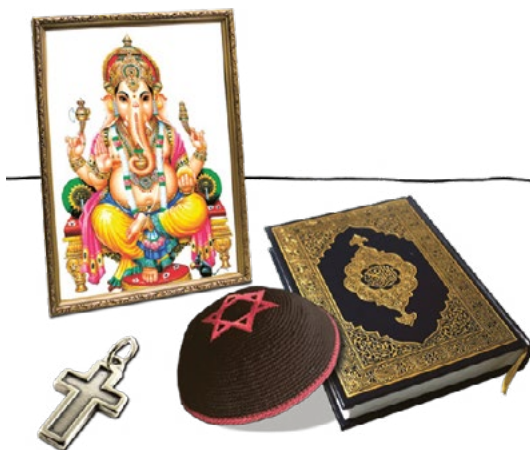
Als de docent deze tweevoudige rol oppakt, kunnen de rechten van de studenten tot bloei komen. Want alle individuen – zoals kinderen, ouders, jongeren en docenten – hebben er recht op om hun mensen- en kinderrechten te kunnen uitoefenen (zij worden dan rechthebbenden of *rights holders* genoemd). Om deze rechten te kunnen uitoefenen en die van anderen te respecteren, moet je wel weten welke rechten en verantwoordelijkheden je hebt en wat ze betekenen. Als kind, als volwassene en als professional.

Maar naast de docent heeft ook de MBO-onderwijsinstelling zich te houden aan afspraken die zijn gemaakt. Onderdeel van de mensen- en kinderrechten is de naleving van de gelijkebehandelingswetgeving in het MBO (Van Bruijn e.a., 2021). Dit om ervoor te zorgen dat studenten toegang krijgen tot onderwijs. De wet verbiedt onderscheid te maken op verschillende persoonsgebonden kenmerken, te weten:

- Godsdienst;
- Levensovertuiging;
- Politieke gezindheid;
- Ras²;

---

2 Het gebruik van dit woord moet niet gezien worden als bevestiging van het bestaan van (biologische) rassen. Het gebruik van het begrip erkent alleen de manier waarop mensen op basis van dit fictieve onderscheid zijn benadeeld en achtergesteld en constateert dat dit ontoelaatbaar is.

- Geslacht;
- Nationaliteit;
- Hetero- of homoseksuele gerichtheid/geaardheid;
- Burgerlijke staat;
- Handicap of chronische ziekte;
- Leeftijd.

De onderwijsinstelling als oefenplaats voor de mensenrechtenbril

Bij het onderwijs over mensen- en kinderrechten gaan we na waar de student zélf een verschil kan maken. We stimuleren diens betrokkenheid bij anderen, bij de wereld om hem of haar heen. Het is niet alleen een kwestie van leren maar ook en vooral van oefenen en ervaren. De onderwijsinstelling is de oefenplaats waar studenten leren mensenrechten in het leven van alledag te herkennen. Ze leren om te kijken door een ‘mensenrechtenbril’ en van daaruit te handelen.

Hoe invulling geven aan onderwijs in burgerschap en mensenrechten?

Veel onderwijsinstellingen zijn bezig met onderwijs in burgerschap en mensenrechten. Het is wettelijk verplicht en nodig. Want Nederlandse leerlingen scoren aanmerkelijk minder dan in vergelijkbare landen als het gaat om kennis over bijvoorbeeld de democratische samenleving en onderliggende principes (Munniksmas e.a., 2017). Hetzelfde geldt voor specifieke kennis over mensen- en kinderrechten (zie ook <https://research.rug.nl/en/publications/eerste-bevindingen-international-civics-and-citizenship-education> en

www.iccsnederland.nl burgerschap in VO).

Onderwijsinstellingen vinden het soms lastig om invulling te geven aan burgerschap en burgerschapsvorming³. Het zijn dan ook veelzijdige begrippen, die meerdere onderwerpen omvatten. Gelukkig is er steeds meer onderzoek beschikbaar over werkzame elementen van goed burgerschaps- onderwijs. Daaruit komt naar voren dat er een goede basis moet zijn in de onderwijsinstelling (Nieuwelink e.a. 2016; Eidhof, 2018).

Die basis bestaat uit:

- Onderwijs gericht op het bijbrengen van basiswaarden van democratie en mensenrechten (democratische rechtsstaat), met aandacht voor verschillende perspectieven en de dilemma’s.
- Ruimte voor eigen accenten van onderwijsinstelling, afhankelijk van de context van de onderwijsinstelling (aansluiten bij pedagogische of levensbeschouwelijke visie) en de studenten (dorp/stad, homogene omgeving of diversiteit), aansluitend bij die primaire kern van waarden en mensenrechten.
- Een positief, open en veilig onderwijsklimaat.
- Een curriculumbrede benadering (expliciete en langdurige aandacht voor burgerschap).
- Een samenhangende didactische en pedagogische aanpak.
- Een ondersteunende onderwijsomgeving.

Al deze elementen komen in de aanpak van deze toolbox aan bod. Het zijn namelijk aspecten die al onder de noemer van mensenrechteneducatie bevorderd worden (Bajaj, 2017) en waarmee organisaties als Amnesty International en UNICEF op veel onderwijsinstellingen successen hebben geboekt (Sebba & Robinson, 2010; Covell & Howe, 2005; Lee e.a., 2015). Het is een benadering die vanuit de kern-uitgangspunten van mensen- en kinderrechten vertrekt en deze verwerkt in een ontwikkelingstraject voor onderwijsinstellingen. Daarom kan aandacht voor mensenrechten in het onderwijs (ook wel: mensenrechteneducatie) een belangrijk onderdeel zijn van burgerschapsonderwijs. Het vertrekpunt vanuit mensen- en

3 Onderwijsinspectierapport uit 2016 dat heeft geleid tot de burgerschapagenda 2017-2021 van het ministerie van OCW en de MBO Raad.

kinderrechten brengt een duidelijke normatieve basis en de voorgestelde aanpak biedt handvatten voor goed burgerschapsonderwijs.

Mensenrechten en democratische rechtsstaat

Mensenrechten omvatten allerlei aspecten om te zorgen dat eenieder een waardig, menselijk leven kan leiden. Tegelijkertijd gaan ze over politieke, vrijheids-, economische, sociale en culturele rechten. Om deze overeind te houden en te bevorderen, is een vitale democratische cultuur nodig, met steun voor mensenrechten. Er is dus een directe link tussen de democratische rechtsstaat en mensenrechten. In de Grondwet is vastgelegd dat Nederland als democratische rechtsstaat ervoor moet zorgen dat iedereen in Nederland gebruik moet kunnen maken van de mensenrechten. Voor mensen onder de 18 jaar zijn er speciale kinderrechten.

“Het geeft je zelfvertrouwen om te weten dat je rechten hebt en dat anderen daarom geven.”

Leerling en deelnemer aan het Rights Respecting Schools-project van UNICEF

Mensen- en kinderrechten vormen een gemeenschappelijke (neutrale) basis voor het omgaan met elkaar in een diverse samenleving. Ieder kind in Nederland heeft bijvoorbeeld recht op onderwijs. Niet alleen de ‘burgers van Nederland’. Omdat mensen- en kinderrechten voor iedereen gelden, bieden zij kansen voor sociale cohesie. Daarmee bedoelen we de mate waarin burgers in de maatschappij verbondenheid ervaren en zich medeverantwoordelijk voelen voor het algemeen welzijn. Hier wordt ook naar verwezen in de WEB burgerschap. Want de universele mensenrechten gaan niet over wij en zij. Het werkt heel krachtig als een kind beseft eigen rechten te hebben en andere kinderen ook. En dat iedereen verantwoordelijk is voor het respecteren van die rechten (Sebba & Robinson, 2010).

Eerlijk praten over de lastige werkelijkheid

Tegelijkertijd moeten we erkennen dat mensenrechten in de praktijk niet altijd volledig gerealiseerd worden. Wat betekent het recht op gelijke behandeling als tegelijk in de praktijk stage-discriminatie voorkomt? En hoe zit het met het recht op onderwijs van ‘thuiszittende’ kinderen? Hoe rechtvaardig is dat? In de klas zullen we daarom eerlijk moeten praten over de lastige werkelijkheid. Over spanningen, onvolkomenheden en ongelijke machtsverhoudingen (Eidhof, 2018). Het is juist interessant om machtsverhoudingen te analyseren en maatschappelijk betrokkenheid te bevorderen. Want in de basis is deze betrokkenheid voldoende aanwezig onder jongeren. Alleen zien we die eerder op straat, het internet en andere plekken die vaak niet direct als invloedrijk worden gezien, maar wel degelijk maatschappelijke en politieke betekenis hebben (Kaulingfreks, 2017).

Mensenrechten verbinden meerdere onderwijsthema's

Mensen- en kinderrechten kunnen zoals gezegd als basis dienen voor democratisch burgerschapsonderwijs. De vier dimensies zoals ze nu in de wet zijn opgenomen – politiek-juridisch, economisch, sociaal-maatschappelijk en vitaal burgerschap - hebben er baat bij niet versnipperd, maar als een geheel aangeboden te worden, waarbij voor goed onderwijs naast de wettelijk genoemde aspecten juist ook naar de basisrechten van de mens gekeken zou moeten worden (Guerin, 2021).

Maar ook onderwijsthema's als anti-pestbeleid, sociale veiligheid, weerbaarheid, duurzaamheid, seksuele diversiteit, participatie en draagvlak voor inclusief onderwijs hebben duidelijke raakvlakken met mensenrechten. Ook de veelbesproken ‘moeilijke gesprekken in de klas’ gaan vaak over mensenrechten-issues. Een onderwijsinstellingsbrede aanpak van aandacht voor mensen- en kinderrechten kan deze onderwijsthema's met elkaar verbinden. Zo gaat het niet steeds over nieuwe, afzonderlijke onderwerpen, maar kan er gewerkt worden vanuit een gemeenschappelijke kennisbasis. Het vergemakkelijkt het formuleren van een samenhangende onderwijsvisie op deze thema's, de proactieve aanpak en de praktische uitvoering ervan.

De bijdrage aan socialisatie en persoonsvorming

Een brede aanpak van mensen- en kinderrechten draagt bij aan alle drie de doelen die binnen de opdracht van het onderwijs vallen: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming/subjectwording (Onderwijsraad, 2016; Biesta, 2015; MBO Raad, 2021). Mensenrechtenonderwijs draagt het meeste bij aan de laatste twee doelen. Het biedt een basis om te ontdekken wie je bent en hoe je handelt, op basis van universele waarden, rechten en plichten. En het is een permanente bron om kennis op te doen, vaardigheden te ontwikkelen, te leren reflecteren en kritisch te leren denken en om te leren gaan met de wereld van informatie en meningsvorming. Op student-, klas- of groepsniveau én op onderwijsinstellingsniveau.

Mensenrechteneducatie en de doelen voor het onderwijs

Zoals eerder vermeldt sluit aandacht voor mensen- en kinderrechten aan op de verschillende wettelijk bepaalde burgerschapsdimensies van het MBO (Netwerk burgerschap MBO, 2017; WEB). Waarbij het meerwaarde heeft als het onderwijs aansluit op eerder verworven kennis en ervaring zodat studenten hieraan verdieping kunnen geven. En er binnen alles aandacht is voor het kritische denken en een basiskennis van mensenrechten.

Meer hierover in hoofdstuk 4.4.

Resultaten uit onderzoek

Er zijn verschillende onderzoeken (zoals van Sebba & Robinson, 2010) gedaan naar een onderwijsinstellingsbrede toepassing van kinder- en mensenrechteneducatie. De resultaten zijn unaniem positief:

- Kinderen weten beter wat hun rechten zijn.
- Kinderen leren waarden ontwikkelen die ten grondslag liggen aan de democratie en wereldburgerschap.
- De relaties tussen kinderen onderling, tussen docenten en kinderen, en docenten onderling verbeteren sterk.
- Er is bij kinderen meer onderling respect, samenwerking en acceptatie. Dit leidt tot minder geweldsincidenten, treiteren, pesten en ander asociaal gedrag.
- Docenten werken met meer plezier en passie.
- Moeilijke onderwerpen worden op een veilige, respectvolle manier besproken.

- Kinderen ontwikkelen meer zelfvertrouwen, wat zorgt voor zelfontplooiing.
- Kinderen ontwikkelen leiderschapsvaardigheden en participeren actief op de onderwijsinstelling.
- Kinderen ondernemen op een positieve manier actie om de rechten van henzelf en van anderen te beschermen.

3. Wat zijn mensen- en kinderrechten?

Dit hoofdstuk gaat dieper in op de betekenis van mensen- en kinderrechten. Wat is de historische achtergrond ervan? Welke rechten zijn er allemaal? Wat kun je ermee? In bijlage 1 een verkorte versie van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en in bijlage 2 een verkorte versie van het VN-Kinderrechtenverdrag.

3.1 Inleiding

Wat hebben mensen nodig om een menswaardig leven te leiden? Hoe kunnen overheden hiervoor zorgen? En hoe kunnen mensen worden beschermd tegen een overheid die doet wat zij wil?

Met deze vragen zijn de opstellers van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) aan de slag gegaan. Ze werden het eens over waarden als respect, gelijkwaardigheid, vrijheid, menselijke waardigheid, inclusiviteit⁴, participatie en verantwoordelijkheid voor elkaar. Ieder mens telt. Deze waarden vormen de basis voor de mensenrechten (zie bijlage 1 voor de verkorte versie hiervan).

Speciaal voor mensen onder de 18 jaar zijn er ook kinderrechten. Die zijn vastgelegd in het VN-Kinderrechtenverdrag. Hierin staat wat kinderen nodig hebben om:

- gezond en veilig op te groeien;
- deel te nemen aan de samenleving.

Mensenrechten hebben elke dag betekenis voor elke wereldburger. Het zijn rechten die voor iedereen gelden, ongeacht kenmerken als:

- herkomst;
- geslacht;
- huidskleur;

4 Inclusiviteit is zorgen dat ongeacht mogelijke verschillen tussen mensen niemand buitengesloten wordt en iedereen gelijke rechten en plichten heeft.

- leeftijd;
- religie;
- seksuele voorkeur;
- handicap;
- chronische ziekte.

Ze zijn over de hele wereld gelijk (= universeel) en in principe kan niemand ze kwijtraken. Dat is wat in mensenrechtenverdragen is vastgelegd. Het zijn dus internationale afspraken die elke overheid dwingt altijd te zorgen voor de basisrechten. Maar niet alle overheden houden zich altijd aan de gemaakte afspraken. Daarom is het goed om zelf de betekenis van mensenrechten te kennen. Dan kan je ervoor opkomen, samen met anderen.

Bekijk het filmpje

'Wat vindt u van mensenrechten?' youtu.be/Ju2b2vuaDL8

3.2 Oorsprong

Mensen zorgen al eeuwen voor elkaar. Ze leven in verbinding met anderen en met de natuur. Griekse filosofen vonden 2300 jaar geleden al dat menselijke waarden als gelijkheid en vrijheid van gedachte voor iedereen gelden. In de 17de en 18de eeuw (de Verlichting) kreeg het idee van mensenrechten steeds meer vorm. En al vóór 1939 werd in verschillende landen een aantal mensenrechten vastgelegd. Bijvoorbeeld het verbod op slavernij, de gelijkheid tussen man en vrouw en het recht op onderwijs.

Na de verwoestende Tweede Wereldoorlog werden in 1945 de Verenigde Naties opgericht. Zo kon met een groot aantal landen afspraken gemaakt worden over fundamentele rechten en vrijheden. Op 10 december 1948 ging de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties akkoord met de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM). Hierin staan dertig mensenrechten. De UVRM is een verklaring, een plechtige tekst, en geen juridisch bindend verdrag. Maar de verklaring was destijds een mijlpaal en zou gezaghebbend worden. Voor het eerst werden rechten van individuele mensen door landen gezamenlijk opgeschreven en geaccepteerd. De UVRM is als geen andere tekst wereldwijd vertaald, ontelbare keren aangehaald en opgenomen in grondwetten en verdragen. 10 december geldt nu als de Internationale Dag van de Mensenrechten.

In verdragen en nationale wetten

De mensenrechten zijn vervolgens vastgelegd in verschillende internationale verdragen. Als een land een verdrag tekent en vervolgens in eigen land aanneemt (ratificeert) dan is het juridisch bindend voor dat land. In 1966 nam de VN twee belangrijke verdragen aan:

1. het Internationaal Verdrag over Burger- en Politieke Rechten
2. het Internationaal Verdrag over Economische, Sociale en Culturele Rechten

Het eerste verdrag geldt nu voor 171 staten en het tweede voor 168.

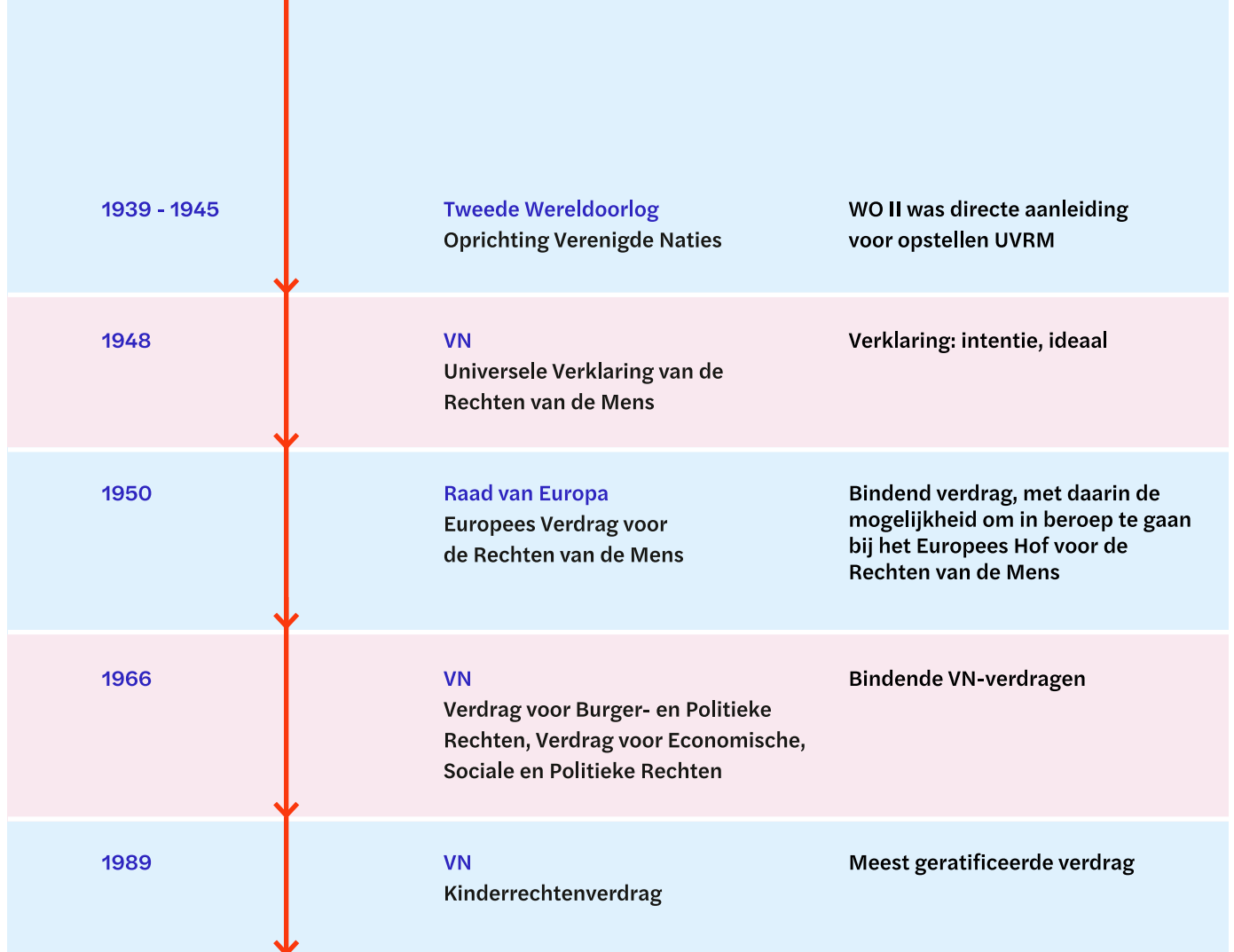
Er zijn ook VN-verdragen die specifieke aandacht besteden aan een groep mensen of een bepaald recht. Voorbeelden hiervan zijn het Anti-racisme-verdrag (1966), het Vrouwenverdrag (1979), het Kinderrechtenverdrag (1989) en het Verdrag over de rechten van personen met een beperking (2006).

In totaal zijn er nu zo'n negentig verschillende mensenrechten vastgelegd. Nederland heeft al deze verdragen geratificeerd: ze zijn door de Eerste en Tweede Kamer aangenomen. Dat betekent dat de overheid verplicht is ze na te leven.

Ook het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (in 1950 door de Raad van Europa vastgesteld) geldt in

Eleanor Roosevelt houdt de Engelstalige Universele Verklaring van de Rechten van de Mens vast. Eleanor is in 1948 voorzitter van de VN Commissie voor Mensenrechten, die de verklaring heeft geschreven.

Nederland en speelt hier een belangrijke rol. Aan dit Europees Verdrag is ook een Europees Hof voor de Rechten van de Mens verbonden. Dit zit in Straatsburg.

Met alleen een verklaring en verdragen zijn we er natuurlijk nog niet. Papier is maar papier.

Mensenrechten moeten ook daadwerkelijk door mensen beschermd worden. Daar zijn staten voor verantwoordelijk, rechters en politie. En internationale organisaties, zoals de VN en de Raad van Europa⁵. En natuurlijk journalisten en individuele burgers, die zich kunnen organiseren in bijvoorbeeld vakbonden en mensenrechtenorganisaties.

5 De Raad van Europa zetelt in Straatsburg en heeft nu 47 lidstaten, waaronder ook landen als Rusland, Armenië en Azerbeidzjan. De organisatie is opgericht om democratie, mensenrechten en de rechtsstaat te garanderen. De Raad van Europa moet niet verward worden met de meer op economische samenwerking opgerichte Europese Unie. Zie www.coe.int.

Rechtsontwikkelingen

Mensenrechten kunnen door de jaren heen veranderen. Wat vroeger normaal was, vinden we nu soms wreed of crimineel. Slavernij en mensenhandel zijn hiervan goede voorbeelden. Vroeger hadden vrouwen geen algemeen kiesrecht, nu wel. Vroeger waren zij handelingsonbekwaam als zij getrouwd waren en mochten ze niet werken in overheidsfuncties. Dat is nu niet meer zo.

Het kiesrecht geldt nu voor iedereen boven de 18 jaar en niemand mag gediscrimineerd worden op basis van zijn of haar burgerlijke staat. Het recht past zich dus aan de maatschappelijke ontwikkelingen aan.

Verantwoordelijkheden overheden

In de afgelopen decennia is er internationaal overeenstemming gegroeid dat overheden met betrekking tot mensenrechten een drievoudige verantwoordelijkheid hebben. Namelijk hun verplichtingen op dit gebied om deze te respecteren, te beschermen en de verplichtingen na te komen.

- **De verplichting om te respecteren** betekent dat staten jouw mensenrechten niet mogen beperken of zich ermee mogen bemoeien. Dit vraagt niet zoveel van de overheid, want die moet vooral iets nalaten. De overheid mag je geen mening opleggen, geen pijn doen en geen vrijheid ontnemen, tenzij dat strikt nodig is en volgens regels gaat. Voorbeelden: de vrijheid van meningsuiting, de bescherming tegen marteling en slavernij en willekeurige gedwongen huisuitzettingen.
- **De verplichting om te beschermen** vereist dat overheden individuen en groepen beschermen tegen mensenrechtenschendingen. Bijvoorbeeld: zorgen voor een eerlijk strafproces, beschermen tegen discriminatie, seksuele uitbuiting en ook uitbuiting door werkgevers.
- **De verplichting tot nakomen** vraagt van overheden actie te ondernemen. Dit om ervoor te zorgen dat fundamentele mensenrechten zoveel mogelijk worden uitgevoerd. Hiervoor moeten ze allerlei maatregelen nemen, zoals zorgen voor noodzakelijke wet- en regelgeving, financiën en juridisch toezicht. Een paar voorbeelden:
  - Zorgen voor kwalitatief goed en toegankelijk onderwijs.
  - Discriminatie strafbaar stellen.
  - Zorgen voor handhaving, regulering en handhaving van goede arbeidsomstandigheden.
  - Zorgen dat iedereen een dak boven het hoofd heeft, bijvoorbeeld door het stimuleren van de woningmarkt en het verstrekken van huursubsidie.

Het Europees Hof voor de Rechten voor de Mens (van de Raad van Europa in Straatsburg) heeft juridisch gezien het laatste woord ten opzichte van de landen die er lid van zijn. Binnen kaders biedt dit Hof soms wel ruimte aan nationale overheden bij het toepassen van mensenrechten. Zo mogen overheden bijvoorbeeld rekening houden met de samenstelling van de bevolking en de morele opvattingen in dat land. Frankrijk mag bijvoorbeeld religieuze uitingen, zoals het dragen van een hoofddoek of boerka, volledig uit het openbare leven bannen.

Mensenrechten geven lang niet altijd pasklare antwoorden of heldere instructies. In concrete situaties moet daarom telkens opnieuw afgewogen worden hoe de mensenrechten zich tot elkaar verhouden. Er wordt dus van iedereen in de maatschappij gevraagd hierin mee te doen.

“Na onze mensenrechtendag hadden leerlingen het vaker over mensenrechten in het dagelijks leven. Dit jaar gaan we weer zo’n dag organiseren!”

Docent burgerschap

3.3 Belangrijke kenmerken van mensenrechten en hoe hiermee wordt omgegaan

We zetten de belangrijkste kenmerken van mensenrechten op een rij:

1. Mensenrechten zijn universeel

Mensenrechten gaan uit van de menselijke waardigheid en het gelijkwaardig zijn van iedereen. Dit betekent dus dat ieder mens wat waard is, een gelijke waarde heeft ten opzichte van een ander en dat iedereen elkaar ook zo moet behandelen. Dit geldt voor iedereen in de wereld (= universeel).

De rechten worden alleen niet altijd overal nageleefd. Overheden doen daarbij vaak hun best te voorkomen dat bekend wordt dat ze rechten schenden. Het is dan goed om hen aan te spreken op hun daden. In het land waar dit gebeurt, maar bijvoorbeeld ook binnen de Verenigde Naties.

2. Mensenrechten: méér dan alleen basisbehoeften

In de mensenrechten staat wat ieder mens nodig heeft om een menswaardig leven te leiden. En wat ieder mens nodig heeft om zichzelf te kunnen ontwikkelen. De mensenrechten gaan dus over méér dan de basisbehoeften om te overleven! Niet alleen recht op water en een dak boven je

hoofd maar ook recht op onderwijs en algemeen kiesrecht. Dat maakt de rechten overal belangrijk. Ook in de Nederlandse samenleving.

In dezelfde mensenrechten staat ook dat **iedereen** verantwoordelijk is voor het nakomen van de rechten. Je mag dus niet alleen eisen dat dingen goed voor jou zijn, je moet er ook voor zorgen dat ze goed zijn voor anderen en dat je anderen met respect behandelt.

3. Mensenrechten zijn onvervreemdbaar

Je kunt mensenrechten niet van iemand afnemen (dit heet onvervreemdbaar). Zoals in artikel 1 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens staat: 'Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren.'

In werkelijkheid worden niet alle rechten voor iedereen nageleefd en geldt soms het recht van de sterkste, de machtigste. Sommige personen kunnen met mensenrechtenschendingen weggelaten worden als ze dat willen. Je kunt daarbij zuchtend je schouders ophalen en denken dat we dat toch niet kunnen veranderen. Maar juist dan kun je de mensen- en kinderrechten gebruiken om te pleiten voor naleving van mensenrechten voor iedereen. Ver weg en dichtbij.

4. Mensenrechten zijn ondeelbaar

Alle rechten zijn even belangrijk: er is geen onderlinge rangorde. Mensenrechten zijn dus geen vergaarbak waaruit je selectief kunt shoppen. Ze zijn allemaal nodig voor een waardig leven en een zo goed mogelijke ontwikkeling. Ook al zijn ze misschien niet allemaal relevant in jouw leven, dan zijn ze dat wel voor een ander.

5. Mensenrechten zijn met elkaar verbonden en van elkaar afhankelijk

Het uitvoeren van een recht is vaak afhankelijk van het nakomen van andere rechten. Een voorbeeld: Het recht op onderwijs hangt onder andere ook af van het recht op onderwijs voor de docent (goede opleiding) en het recht op veiligheid, huisvesting en een behoorlijke levensstandaard.

Nog een voorbeeld. Om voor je rechten op te komen, kunnen nodig zijn:

- mensenrechteneducatie;
- het recht op onderwijs;
- het recht op vrije meningsuiting;
- vrijheid van vereniging;
- demonstratievrijheid;
- toegang tot het recht.

En een laatste voorbeeld: voor het kunnen uitvoeren van kiesrecht is vrije meningsuiting belangrijk en ook het recht op informatie.

6. Mensenrechten en plichten?

Zijn er ook mensenplichten vastgelegd, naast de mensenrechten? Er zijn wel een paar plichten vastgelegd, zoals de plicht om mensenrechten te respecteren (artikel 29 UVRM). Maar de UVRM is niet juridisch bindend (het is 'internationaal gewoonterecht'). En bij het opstellen van mensenrechtenverdragen is men terughoudend geweest in het formuleren van plichten voor individuen. Machthebbers kunnen deze plichten namelijk misbruiken. Want wie gaat de mensenplichten opleggen en wie gaat controleren of iedereen ze wel nakomt?

In plaats daarvan is het beter om te praten over verantwoordelijkheid en verantwoordingszin. Daarom is het belangrijk om met elkaar te spreken over mensen- en kinderrechten, in een veilige omgeving zoals de onderwijsinstelling. Want mensenrechten vragen om gelijkheid en het samen doen. We moeten bereid zijn om de rechten van anderen te erkennen en zo mogelijk ervoor op te komen. Ook van mensen met andere culturele, religieuze, seksuele en politieke opvattingen dan jezelf (Osler & Starkey, 2010).

7. Mensenrechten en ethiek

Hoe verhouden mensenrechten zich tot ethische normen? Ethiek is nadenken over goed, gepast, gewenst of fatsoenlijk gedrag. Ethiek wordt ook wel moraal genoemd. Ethiek of moraal heeft veel raakvlakken met mensenrechten, maar is niet hetzelfde. Want van mensenrechten liggen de beginselen vast in de wet en van ethiek niet. Ethiek is daardoor minder afdwingbaar.

Lang niet alle kwesties kunnen door de mensenrechten opgelost worden, maar vragen wel een ethisch antwoord. Bijvoorbeeld:

- Is iemands godsdienst bespotten iets wat je nooit zou moeten doen? Ook als het niet strafbaar is?
- Is het je plicht maatschappelijk verantwoord gemaakte spullen te kopen? Ook als die veel duurder zijn?
- Moet je handen schudden verplicht stellen in algemene zin of bij bepaalde beroepen?
- Mag iedereen zelf beslissen over euthanasie (levensbeëindiging)?

De meningen hierover lopen erg uiteen. Mensenrechten blijven neutraal ten opzichte van veel ethische kwesties. Ze gaan alleen over wat minimaal moet worden gerespecteerd. In onderwijs over mensenrechten kan je hierover natuurlijk wel in gesprek gaan. Om het inzicht te vergroten in morele keuzes, identiteit en verantwoordelijkheid voor de gemeenschap en de eigen persoon (Amnesty International, 2016).

3.4 Ingezoomd op kinderrechten

Voor jongeren en kinderen zijn naast de algemene mensenrechtenverdragen ook speciale rechten vastgelegd. Deze staan in het Internationaal Verdrag over de Rechten van het Kind, kort gezegd het VN-Kinderrechtenverdrag. In bijlage 2 vind je de tekst van dit verdrag, in een korte versie.

Bekijk het filmpje

‘Wat zijn kinderrechten?’
youtu.be/ULfV-VleZx8

UNICEF Goodwill-ambassadeur Audrey Hepburn was aanwezig tijdens de goedkeuring van het Kinderrechtenverdrag.

Kinderrechten zijn mensenrechten die rekening houden met de geestelijke en lichamelijke ontwikkeling van kinderen en hun afhankelijkheidspositie ten opzichte van volwassenen. Kinderen hebben op sommige terreinen bijzondere bescherming nodig. Aan de andere kant zorgen de kinderrechten er juist voor dat kinderen autonoom (zelfstandig, met de mogelijkheid om zelf keuzes te kunnen maken) kunnen handelen. Er hierbij van uitgaande dat het kind al een eigen mening heeft kunnen vormen en inziet welke belangen er voor hem/haar spelen. Kinderen zijn dus niet alleen afhankelijke mensjes die beschermd moeten worden. Zeker als het gaat om zaken en beslissingen die van invloed zijn op het (dagelijkse) leven.

Ondertekend door alle landen op de wereld

Het VN-Kinderrechtenverdrag is op 20 november 1989 door de Algemene Vergadering van de VN unaniem aangenomen. Inmiddels hebben 196 landen het verdrag ondertekend. Dit verdrag is daarmee het breedst geaccepteerde mensenrechteninstrument ter wereld. De Verenigde Staten is het enige land dat het nog niet heeft geratificeerd (aangenomen). Dit wil zeggen dat de VS niet juridisch aan het verdrag gebonden is. Ze heeft wel het verdrag ondertekend en geeft daarmee wel aan het eens te zijn met de inhoud.

Kinderrechten gelden voor alle kinderen tot 18 jaar. Ze gaan over alles wat kinderen nodig hebben om gezond en veilig op te groeien. Denk aan:

- het recht op opvoeding;
- vrijheid van meningsuiting;
- onderwijs;
- zo goed mogelijke gezondheid;
- een toereikende levensstandaard.

Er zijn ook rechten die extra bescherming bieden, bijvoorbeeld op het gebied van:

- discriminatie;
- bescherming tegen misbruik;
- verwaarlozing;
- kinderarbeid;
- jeugdstrafrecht.

Het verdrag benoemt in totaal veertig verschillende rechten.

Het belang van het kind moet in alle maatregelen die het kind aangaan voorop staan. Daarbij moet voldoende waarde gehecht worden aan de mening van het kind: het recht op participatie (recht om deel te mogen nemen). De ontwikkeling van het kind tot een volwassene die kan deelnemen in de maatschappij is in alle kinderrechten de basis.

Het verdrag bepaalt ook de verhouding tussen rechten van kinderen en het ouderlijk gezag (artikel 5 en artikel 18). Het verdrag stelt bijvoorbeeld dat ouders de primaire verantwoordelijkheid hebben voor het kind. Dat betekent dus dat ouders de mogelijkheid moeten kunnen krijgen te zorgen voor hun kind. Daarbij moet de overheid de rechten en plichten van ouders respecteren. Ouders en kind moeten als het nodig is passende ondersteuning krijgen.

Twee artikelen van het VN-Kinderrechtenverdrag gaan specifiek over het recht op onderwijs en onderwijsdoelstellingen.

Artikel 28: Recht op onderwijs voor alle kinderen

Ieder kind heeft recht op onderwijs. Basisonderwijs is verplicht en moet kosteloos en toegankelijk zijn voor iedereen. Kinderen moeten ook zoveel mogelijk voortgezet en hoger onderwijs kunnen volgen, als zij dat willen. Regelmatig naar school gaan moet gestimuleerd worden. Schoolverlaten moet juist tegengegaan worden. De manier waarop gezorgd wordt dat het kind zich houdt aan regels, moet passend zijn. De waardigheid van het kind mag niet worden aangetast.

Artikel 29: Wat moeten kinderen leren op school?

Het onderwijs van kinderen moet hen helpen hun talenten en vaardigheden te gebruiken. Het kind moet zich zo goed mogelijk kunnen ontwikkelen, passend bij de eigen mogelijkheden. Het onderwijs moet het kind helpen voorbereiden om te leven in een vrije samenleving en om respect te hebben voor allerlei zaken. Denk hierbij aan mensenrechten, zijn/haar ouders, culturele achtergrond, taal en waarden, de culturele achtergrond van anderen en het milieu.

Gevolg van deze twee artikelen is dat de onderwijsinstelling moet zorgen voor:

- een goede begeleiding van alle kinderen;
- gelijke behandeling;
- een goed pedagogisch klimaat (dat is van orde en discipline tot een fijn en optimaal leer- en onderwijsklimaat voor alle kinderen).

Daarnaast roept het verdrag op om aandacht te besteden aan mensen- en kinderrechteneducatie, burgerschap en persoons- en identiteitsvorming.

3.5 Schema mensen- en kinderrechten

Welke mensen- en kinderrechten zijn er en hoe vullen ze elkaar aan?

Je kunt ze in de volgende categorieën verdelen:

- **Overlevingsrechten**
Nodig om als mens te kunnen overleven.
- **Beschermrechten**
Beschermen mensen tegen gedrag of leefomstandigheden die schadelijk zijn voor hun ontwikkeling of welzijn.
- **Ontwikkelrechten**
Zorgen ervoor dat mensen zich kunnen ontwikkelen.
- **Participatierechten**
Zorgen ervoor dat mensen kunnen deelnemen en voor zichzelf op mogen komen. Mensen mogen meepraten of meebeslissen over kwesties die met hen te maken hebben.
- **Rechten voor speciale groepen**
Zorgen ervoor dat ook deze groepen zich goed kunnen ontwikkelen en mee kunnen doen.

Tabel Schema mensen- en kinderrechten.

Categorie	Betekenis	Voorbeeld mensenrechten: voor iedereen, je hele leven lang	Voorbeeld kinderrechten: tot 18 jaar
Overlevingsrechten	Zo kan ik overleven	Recht op leven, gezondheidszorg, eten en drinken, dak boven je hoofd, behoorlijke levensstandaard	Ouders en anderen helpen het kind bij het beschermen van zijn of haar rechten en moeten goed voor het kind zorgen, recht op eigen naam en nationaliteit
Beschermrechten	Bescherm me	Bescherming van privacy en familieleven, lichamelijke integriteit, recht op menswaardige behandeling in gevangenis, geen slavernij	Geen kinderarbeid, geen mishandeling, geen oorlog en seksuele uitbuiting, bescherming tegen ontvoering, opsluiting en tegen drugs, geen kindsoldaten
Ontwikkelrechten	Goed voor mijn ontwikkeling	Recht op vrijheid en veiligheid, op een eerlijk proces, recht op arbeid en goede arbeidsomstandigheden	Overheid ondersteunt ouders, die beiden verantwoordelijk zijn voor de opvoeding van hun kinderen; overheid regelt ook voogdij en adoptie, jeugdzorg en speciaal jeugdstrafrecht; recht op onderwijs, op een veilige plek om te leven en spelen en op rust en vrije tijd
Participatierechten	Ik doe mee	Non-discriminatie, vrijheid van meningsuiting, vrijheid van geweten, gedachte, levensovertuiging en godsdienst, recht op deelname aan het bestuur van een land, kiesrecht, vrijheid van vereniging en vergadering, recht op bewegingsvrijheid, deelname aan het culturele leven	Recht van kinderen om gehoord te worden, bijvoorbeeld door een rechter, in zaken die belangrijk voor hen zijn (bijvoorbeeld bij scheiding van ouders), en het recht op toegang tot informatie uit verschillende bronnen

Deze categorieën zijn in een schema gezet met voorbeelden van mensen- en kinderrechten. Let op: het zijn voorbeelden. Er zijn dus nog meer mensen- en kinderrechten dan de genoemde.

3.6 Hoe kun je mensen- en kinder-rechten gebruiken?

1. Als praktische richtlijn: bijvoorbeeld voor opvoeders thuis en professionals in kinderdagverblijven, op de onderwijsinstelling, in de jeugdzorg, in asielzoekerscentra, in ziekenhuizen, bij de politie en de gezondheidszorg. Docenten, bestuurders en studenten kunnen de rechten heel praktisch toepassen.
2. Als sociaal-politiek instrument: nationale wetten en beleid moeten voldoen aan de rechten in het VN-Kinderrechtenverdrag en andere verdragen. En waar nodig moeten ze veranderd kunnen worden. Je kunt de rechten dus gebruiken om de overheid erop te wijzen hoe ze haar beleid moet aanpassen, bijvoorbeeld rond jeugdzorg, onderwijs en de demonstratievrijheid.
3. Als juridisch middel: je kunt bepalingen uit de verdragen inroepen in rechtszaken en claimen dat de norm geschonden is. In zaken waarbij kinderrechten betrokken zijn, kan de rechter toetsen aan het Kinderrechtenverdrag. Je kunt ook een klacht indienen bij het College voor de Rechten van de Mens, de plaatselijke of Nationale ombudsman of de Kinderombudsman.

Meer weten?

Lees dan: Amnesty International, *De kleine mensenrechten voor dummies*, BBNC Uitgevers, Amersfoort.

4. **Mensenrechten- onderwijs**

Hoe kan de onderwijsinstelling een gemeenschap zijn waar mensen- en kinderrechten worden geleerd en in de praktijk worden gebracht? Een plaats waar iedereen erbij hoort en aangemoedigd wordt om deel te nemen aan gesprekken, oefeningen en activiteiten, los van status of rol, en daardoor te groeien? Waar diversiteit gevierd wordt?

In dit hoofdstuk leggen we uit hoe de onderwijsinstelling dit voor elkaar kan krijgen. Om te beginnen zijn er zes belangrijke uitgangspunten van mensen- en kinderrechten. De onderwijsinstelling kan deze toepassen in een leerproces, gericht op het ontwikkelen van competenties van de studenten. Daarvoor biedt dit hoofdstuk een leerlijn met de ontwikkeling van kennis, houding en vaardigheden.

Managers en docenten die concreet aan de slag willen gaan, kunnen zich richten op vier onderwijsaspecten. Ze kunnen daarbij aansluiten bij wat voor hun onderwijsinstelling belangrijk is en stap voor stap werken.

4.1 Zes belangrijke uitgangspunten

Uit het VN-Kinderrechtenverdrag en andere mensenrechtenverdragen volgen zes belangrijke uitgangspunten die goed aansluiten bij de onderwijspraktijk en bij burgerschapsonderwijs. De onderwijsinstelling kan deze uitgangspunten vooropstellen en zoveel mogelijk als rode draad in alle facetten van het onderwijsleven verwerken, geïnspireerd op de *human rights friendly schools* van Amnesty International (2012 en 2017) en de Rights Respecting Schools-opzet van Unicef UK.

1. Op de onderwijsinstelling staan het belang en de ontwikkeling van het kind voorop

1. Studenten leren op de onderwijsinstelling over mensen- en kinderrechten en oefenen ermee.
2. We zorgen ervoor dat iedereen op de onderwijsinstelling erbij hoort.
3. Iedereen mag meepraten en meedoen.
4. Alle studenten krijgen gelijke kansen om zich zo volledig mogelijk te ontplooiën.
5. We nemen allemaal onze verantwoordelijkheid en leggen verantwoording af.

Mensen- en kinderrechten:

Het belang van kinderen moet voorop staan bij alle beslissingen die hen raken. Dat betekent dat er een belangenafweging moet zijn. Er moet steeds worden gekeken wat voor effect een beslissing heeft op de betrokkene. Dit geldt voor de overheid en gemeenten als zij beleid maken. Maar ook voor onderwijsinstellingen die onderwijs bieden aan kinderen of jeugdhulpverleners die een behandelplan maken (artikel 3 VN-Kinderrechtenverdrag).

Uitwerking op de onderwijsinstelling:

Het belang en de ontwikkeling van de student moeten altijd voorop staan bij beslissingen die studenten raken. Soms vraagt dit om het tegen elkaar afwegen van belangen. Wat voor effect hebben handelingen of beslissingen op de studenten? Draagt een verandering bij aan de ontwikkeling van studenten?

2. Studenten leren op de onderwijsinstelling over mensen- en kinderrechten en oefenen ermee

Mensen- en kinderrechten:

Als mensen- en kinderrechten goed nageleefd worden, hebben mensen de kans om hun talenten te ontplooiën. Kinderen kunnen dan veilig opgroeien en zich gezond ontwikkelen. Om voor mensenrechten te kunnen opkomen, moet je de rechten van jezelf en anderen kennen. Je moet begrijpen wat ze betekenen in het dagelijks leven. De overheid kan stimuleren dat er in het funderend en beroepsonderwijs voldoende aandacht is voor deze rechten. De overheid kan dit in wet- en regelgeving opnemen (recht op mensen- en kinderrechteneducatie, artikel 29 VN-Kinderrechtenverdrag).

Uitwerking op de onderwijsinstelling:

De onderwijsinstelling integreert mensen- en kinderrechten in alle aspecten van het onderwijs: in de onderwijsmethodiek, in het curriculum en aanverwante activiteiten en het pedagogisch klimaat in de klas en op de onderwijsinstelling. Docenten helpen de studenten en dagen hen uit om verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen ontwikkeling en het opkomen voor de rechten van zichzelf en anderen, onder andere door hiermee kritisch om te leren gaan.

3. We zorgen op de onderwijsinstelling dat iedereen erbij hoort

Mensen- en kinderrechten:

Het gaat hier om het recht op gelijke behandeling, het verbod op discriminatie en het pleidooi voor inclusie. Mensenrechten gelden voor iedereen, zonder onderscheid naar huidskleur, religie of levensbeschouwing, ras⁶, nationaliteit, seksuele geaardheid, beperking of op andere grond. Het recht op gelijke behandeling en non-discriminatie zijn dus heel belangrijk. De overheid moet zorgen voor inclusie: ervoor zorgen dat iedereen

6 Het gebruik van dit woord moet niet gezien worden als bevestiging van het bestaan van (biologische) rassen. Het gebruik van het begrip erkent alleen de manier waarop mensen op basis van dit fictieve onderscheid zijn benadeeld en achtergesteld en constateert dat dit ontoelaatbaar is.

mee kan doen (artikel 2 VN-Kinderrechtenverdrag, artikel 14 EVRM).

Uitwerking op onderwijsinstelling:

De onderwijsinstelling kan deze rechten binnen het kader van het onderwijs garanderen. Op de onderwijsinstelling hoort iedereen erbij, niemand wordt uitgesloten. De onderwijsinstelling garandeert een discriminatievrije onderwijsomgeving en werkt toe naar steeds inclusiever onderwijs, waar diversiteit gerespecteerd en gevierd wordt. Hoe gaan we met elkaar om in de klas en op de onderwijsinstelling? Bespreken we mogelijke stereotypen en vooroordelen? Hoe zorgen we voor een pedagogisch klimaat waarbij iedere student er mag zijn en erbij hoort? De MBO Raad heeft hiervoor een service-document opgesteld rondom de naleving van gelijkebehandelingswetgeving in het MBO dat hierbij kan worden ingezet: 'Gelijk zijn = gelijk krijgen?' (https://www.mborraad.nl/sites/default/files/publications/service-document_gelijk_zijn.pdf).

4. Iedereen mag meepraten en meedoen - participatie

Mensen- en kinderrechten:

Participatie als mensenrecht betekent dat iedereen kan en mag meedoen in de samenleving en meebe beslissen over zaken die hem of haar aangaan. Ook kinderen en jongeren. Artikel 12 van het Kinderrechtenverdrag schrijft voor dat kinderen het

recht hebben om hun mening te laten horen in zaken die het kind aangaan. Over het eigen huishouden, de onderwijsinstelling, de inrichting van de straat of op het werk. Maar ook breder, in de lokale en landelijke politiek. Iedereen moet op geschikte momenten en goed geïnformeerd kunnen meedenken en -beslissen (vastgelegd in algemeen kiesrecht, de vrijheid van meningsuiting en recht op informatie).

Uitwerking op de onderwijsinstelling:

Het recht op participatie van de student, ook wel 'de stem van de student' (*student voice*), is cruciaal voor burgerschap. Daarmee maken studenten zich democratie en mensenrechten echt eigen. Dit draagt sterk bij aan een open pedagogisch klimaat. Mogen studenten meepraten vanuit wie ze zelf zijn, worden ze daartoe aangemoedigd en daarbij geholpen, wordt er vervolgens naar ze geluisterd en heeft de stem van de student dan ook enige invloed? Wat betekent dit bijvoorbeeld voor de manier waarop het onderwijs ingericht wordt? Mogen studenten meedenken over hun eigen onderwijsdoelen? Mogen ze meepraten en beslissen bij het aannemen van nieuwe docenten?

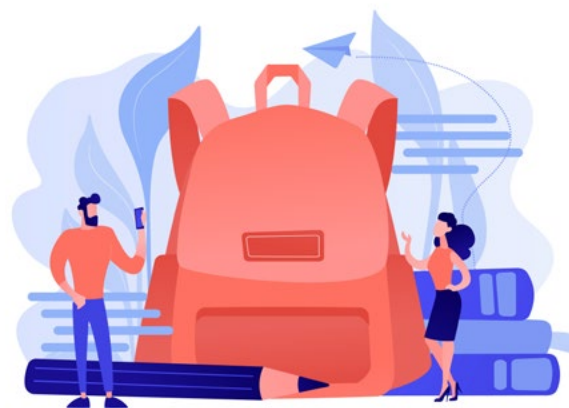
5. Alle studenten krijgen gelijke kansen om zich zo volledig mogelijk te ontplooiën

Mensen- en kinderrechten:

Ieder kind heeft recht op onderwijs op basis van gelijke kansen, ongeacht zijn of haar achtergrond, eventuele beperking, het opleidingsniveau van zijn of haar ouders of hun financiële middelen. Dit recht is vastgelegd in artikel 28 en 29 van het VN-Kinderrechtenverdrag en artikel 24 VN-Verdrag handicap en is een uitwerking van het recht op onderwijs en het recht op gelijke behandeling en het verbod op discriminatie. De overheid heeft de verplichting een inclusief onderwijssysteem te ontwikkelen (College voor de Rechten van de Mens, 2017).

Uitwerking op onderwijsinstelling:

De onderwijsinstelling richt zich zo in dat elke student gelijke kansen krijgt, de beste kansen die passen bij de eigenheid van de student. Daartoe kijkt de onderwijsinstelling naar de verschillen tussen studenten en sluit het onderwijs aan bij de ontwikkelbehoefte en mogelijkheden die studenten hebben. Het vraagt professionaliteit van de docenten om studenten maximaal uit te dagen in hun talentontwikkeling. Met vaardigheden om studenten met een beperking onderwijs te kunnen bieden en differentiatie naar ondersteuningsbehoefte. En om subjectiviteit in de vorm van vooroordelen en aannames achterwege te laten. Om aan te voelen hoe ze écht contact kunnen maken met een student. Ook bij dit uitgangspunt kan het servicedocument 'Gelijk zijn = gelijk krijgen?' (https://www.mboraad.nl/sites/default/files/publications/servicedocument_gelijk_zijn.pdf) van de MBO Raad worden ingezet.

6. We nemen allemaal onze verantwoordelijkheid en leggen verantwoording af

Mensen- en kinderrechten:

Rechten impliceren plichten. Plichten hebben echter alleen betekenis als degenen die deze moeten vervullen ook ter verantwoording geroepen kunnen worden. Overheden en overheidsinstanties moeten dus aanspreekbaar zijn op hun beleid en handelen. Ze moeten verantwoording afleggen aan de bevolking en aan degenen van wie de rechten aan de orde zijn. Als mensenrechten niet nageleefd worden, kunnen de rechthebbenden naar de rechter stappen. Of naar bijvoorbeeld de Nationale Ombudsman (met klachten over de overheid) of het College voor de Rechten van de Mens (met discriminatieklachten en signalen over mensenrechtenmisstanden). Ze kunnen zich ook richten tot de politiek of kunnen de media inschakelen.

Uitwerking op onderwijsinstelling:

Rechten impliceren plichten. Maar mensenrechtenverdragen zijn terughoudend in het formuleren van plichten voor individuen, juist omdat die door machthebbers misbruikt kunnen worden. Mensenrechten vragen wel verantwoordelijkheid en verantwoordingszin. Deze begrippen kunnen docenten en studenten met elkaar bespreken. Er is ook solidariteit nodig: de bereidheid om de rechten van anderen te erkennen en ervoor op te komen. Ook voor mensen met andere culturele en religieuze opvattingen dan die van jezelf. Nemen de studenten in de klas, samen met de docent, de verantwoordelijkheid om een positief leerklimaat te creëren? Kan de docent zijn keuzes beargumenteren? Legt de onderwijsinstelling verantwoording af aan studenten, ouders, het bestuur en de Onderwijsinspectie? Doet de onderwijsinstelling wat zij zegt te zullen doen? Op het eerste gezicht lijkt dit misschien geen vernieuwende aanpak. Deze uitgangspunten worden (gedeeltelijk) al ingezet. Regelmatig wordt er gewerkt aan het vergroten van kennis over mensen- en kinderrechten en het meebeslissen over zaken op de onderwijsinstelling (formele participatie via bijvoorbeeld studentenraden). Maar het gaat in deze toolbox om het bewust en stap voor stap werken aan een integrale aanpak, die begint bij de ontwikkeling van studenten. In hoeverre worden zij gestimuleerd om mee te denken over en bewust bij te dragen aan hun eigen ontwikkeling? In hoeverre geeft de onderwijsinstelling de student de kans om

de verschillende houdingen ten opzichte van mensenrechten te ervaren? Stimuleert de onderwijsinstelling dat studenten meedenken en meedoen met zaken die in de klas, op de onderwijsinstelling of erbuiten spelen?

Cyclisch proces

De crux zit hem erin dat bovengenoemde uitgangspunten op student-, klas-, opleidings-, domein/locatie- én onderwijsinstellingsniveau steeds cyclisch doordacht, besproken en opgepakt worden. Zo kunnen verschillende initiatieven tot een samenhangend geheel gemaakt worden: een onderwijsinstellingsbrede, integrale aanpak. Lees hierover verder in hoofdstuk 5 (deel B).

4.2 Het leerproces

Hoe kunnen docenten of onderwijsmanagers de uitgangspunten van mensen- en kinderrechten toepassen op een manier dat studenten er ook echt wat aan hebben en hun competenties op dit vlak versterkt worden? Dat kan in een rijke leeromgeving waarin studenten de betekenis van de rechten leren en ervaren en waarin ze gestimuleerd worden actief aan de slag te gaan. Dit komt naar voren in onderzoek over burgerschap (Nieuwelink e.a., 2016; UNICEF, 2014; Verenigde Naties, 2011).

Dit leerproces is te omschrijven als het bieden van onderwijs **over**, **door** en **voor** mensenrechten (Verenigde Naties, 2011).

- Onderwijs **over** mensenrechten: kennis en begrip bijbrengen van mensen- en kinderrechtennormen en de onderliggende waarden. Hoe zijn ze ontstaan? Wat voorkomen ze? Wat betekenen ze in het dagelijks leven? Hoe kun je ervoor opkomen? Aansluiten bij wat de studenten al weten en vinden. Hen van daaruit nieuwe ideeën en ervaringen helpen zoeken en ontdekken.
- Onderwijs **door** mensenrechten: een leeromgeving creëren waarin zowel docenten als studenten elkaars rechten respecteren en waar de onderliggende waarden en de uitgangspunten van mensenrechten hooggehouden worden. Werken met inclusieve, participatieve, democratische en ervaringsgerichte methodes. Studenten aanmoedigen om deel te nemen en

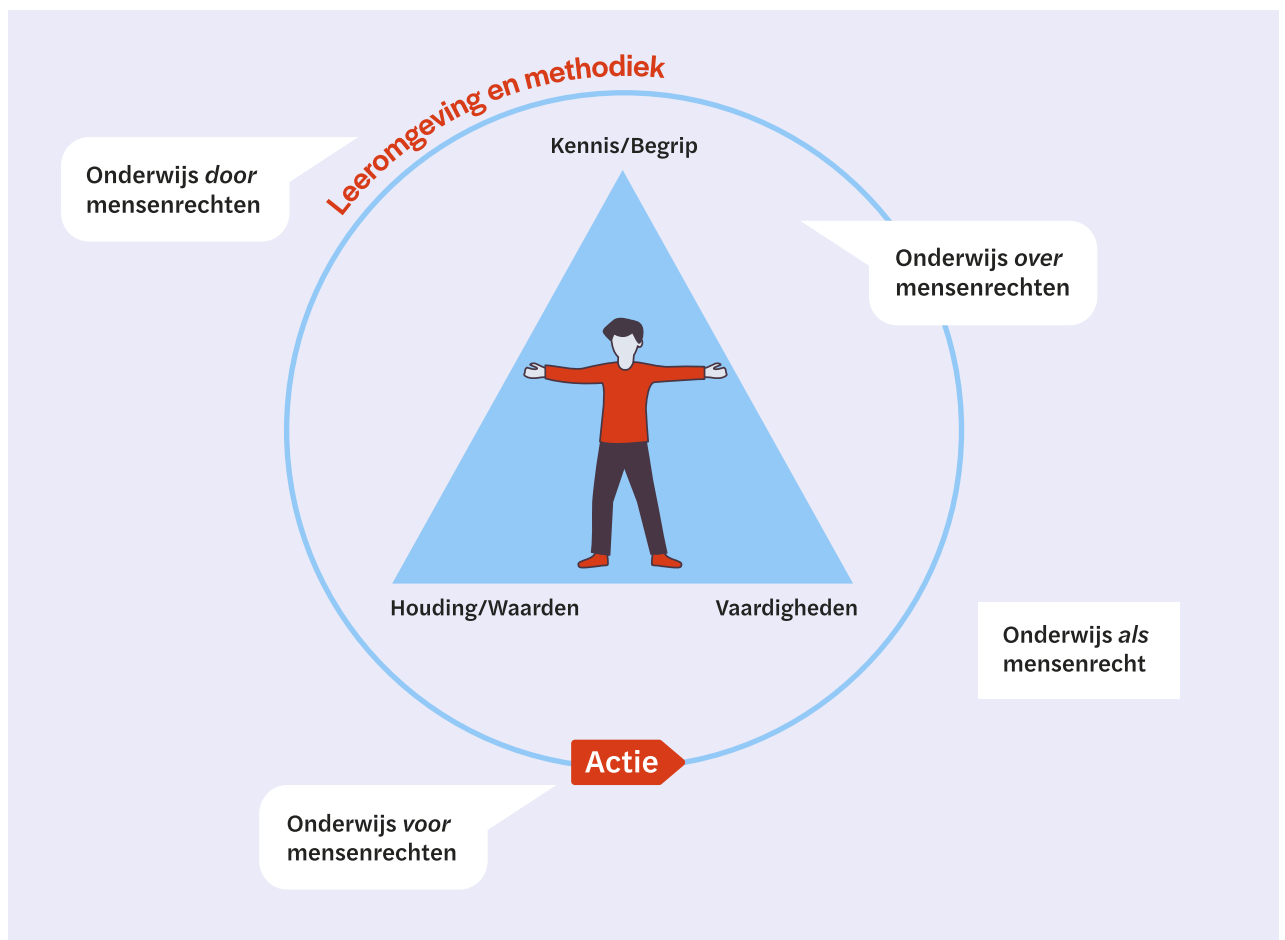
bij te dragen aan dialoog en discussies en om zoveel mogelijk samen te werken en van elkaar te leren. *Practice what you preach* vanuit de uitgangspunten van mensenrechten. Docenten vervullen een pedagogische voorbeeldfunctie en laten het beste van zichzelf zien.

- **Onderwijs voor mensenrechten:** studenten ondersteunen bij het vertalen van het geleerde naar effectieve acties waarbij ze opkomen voor rechtvaardigheid, gelijkwaardigheid en respect voor mensen- en kinderrechten. Dat kan gaan om zaken op de onderwijsinstelling (situaties van pesten, uitsluiting, discriminatie) en om zaken in de (nabije) samenleving. Onderwijs dus waarbij de mensenrechtenkennis in de praktijk wordt gebracht en waarbij de student mag meepraten en meedoen (student-participatie) (Raad van Europa, 2015; Struthers, 2014).

Docenten en managers kunnen dit leerproces uitwerken op klas-/opleidings-/domein-/locatie-en/of onderwijsinstellingsniveau. Daarvoor biedt deze toolbox handvatten in deel B. In deel C is een aantal werkvormen opgenomen. Benadrukt moet worden dat dit didactische proces het best tot zijn recht komt als mensenrechten niet alleen in de klas maar ook onderwijsinstellingsbreed opgepakt worden (Nieuwelinkt e.a. 2016).

Het wordt dan meer dan een gewoon project waarbij lessen over mensenrechten worden gegeven en studenten luisteren. Het project verandert de onderwijsinstelling dan in een plek waar mensenrechten een integraal onderdeel zijn van de onderwijsinstelling.

Figuur Het leerproces voor mensen- en kinderrechten (Danish Human Rights Institute, 2012)

4.3 Te ontwikkelen kennis, vaardigheden, houding en waarden

Waar moet dit leerproces toe leiden?

Wat gaan de studenten ontwikkelen om mensenrechten in het dagelijks leven te begrijpen en ervoor op te komen?

Hierbij zijn verschillende leerdimensies in het spel: kennis/ begrip, vaardigheden en waarden/houding, afgeleid van Bloom (1956) en de Checklist taxonomie van Bloom van SLO (2019). Kennis en begrip van de betekenis van mensen- en kinderrechten zijn natuurlijk belangrijk. Maar het is essentieel dat de studenten ook relevante vaardigheden opdoen en werken aan houding en waarden om voor mensenrechten op te komen. Houding en waarden ontwikkelen zich als de docent consistent aandacht besteedt aan persoonsvorming, ook wel subjectivatie genoemd. Het proces dat leidt tot een persoon die volwassen in de wereld staat. Dit vraagt de pedagogische tact van docenten om de student steeds individuele vrijheid en verlangens af te laten wegen tegen de collectieve vraag van goed leven en goed samenleven. Het vraagt van de docent tijd, aandacht, geduld en vertrouwen. Het resultaat is dat de student de democratische en mensenrechtelijke rechten en vrijheden op een verantwoordelijke manier leert te gebruiken (Biesta, 2015 en 2018). In het MBO komt dat aan bod via de lessen burgerschap, waarbinnen ook aandacht moet zijn voor kritisch leren denken. En kunnen deze lessen doordrenkt worden met mensen- en kinderrechten.

“Door wat ik heb geleerd over discriminatie en tolerantie, kijk ik niet langer neer op de cultuur van anderen.”

Leerling en deelnemer aan het Human Rights Friendly School-programma van Amnesty International

1. Kennis en begrip (kennen):
Respect, rechten, plichten en verantwoordelijkheden, de geschiedenis van mensen- en kinderrechten, de belangrijkste kenmerken en het belang ervan in het dagelijks leven, de mogelijke botsing tussen mensenrechten.
2. Vaardigheden (kunnen):
Analytische, interactieve, kritische denk- en probleemoplossende vaardigheden. Verschillen en overeenkomsten tussen mensen zien en waarderen. Luisteren en inleven in het denken van anderen. Zelf verantwoordelijkheid nemen om mensen- en kinderrechten in de eigen omgeving te beschermen. Genuanceerd kunnen denken, argumenteren, kritisch reflecteren.
3. Houding en waarden (willen):
Het naleven van (klassen)regels, zorgdragen voor goede sfeer, betrokken zijn, zichzelf en elkaar respecteren, accepteren dat mensen anders kunnen denken. Zien dat dat waardevol is, actie ondernemen.

4.4 Leerdoelen mensen- en kinderrechten op de onderwijsinstelling

De dimensies zoals in de WEB (2021) omschreven zijn goed te koppelen aan de mensen- en kinderrechten.

Politiek-juridisch

Eén van de doelen van de politiek-juridische dimensie is om studenten te motiveren actief deel te nemen aan de maatschappij. Actuele issues zoals duurzaamheid, veiligheid, internationalisering, interculturaliteit en levensbeschouwing zijn hier voorbeelden van.

De student zal hiervoor inzicht moeten krijgen in deze onderwerpen, maar ook in verschillende meningen en opvattingen. Om hiermee om te kunnen gaan, zal de student de basiswaarden van onze samenleving, omgaan met waarden-dilemma's, niet alleen moeten kennen, maar ook kunnen hanteren en daarnaar handelen. Deze basiswaarden zijn gevangen in de mensen- en kinderrechten. Leren opkomen hiervoor, is ook onderdeel van de toolbox.

Economisch

Binnen de economische dimensie is een doel bereidheid en het vermogen een bijdrage te leveren aan het arbeidsproces en aan de arbeids-gemeenschap. Om goed te kunnen functioneren binnen de arbeidsmarkt, maar ook binnen het bedrijf, moet de student zich algemeen aanvaarde regels eigen maken, zich daaraan houden en ook zijn/haar stem laten gelden, net als binnen de andere domeinen. Ook hier ligt de basis in mensen-rechten. Volgens de mensenrechten moeten staten zorgen voor de juiste voorwaarden om te kunnen werken. Van het mogelijk maken van beroepsoplei-dingen tot het voorzien in eerlijke beloning.

Sociaal-maatschappelijk

De sociaal-maatschappelijke dimensie heeft tot doel de bereidheid en het vermogen om deel uit te maken van de gemeenschap te vergroten en te zorgen dat de student hier een actieve bijdrage aan levert. Culturele verscheidenheid, grondrechten en plichten in Nederland, ethisch en integer handelen zijn hier onderdeel van. Aandacht voor mensen- en kinderrechten is hierbij een voorwaarde.

Vitaal burgerschap

Ook voor de dimensie Vitaal burgerschap kan de basis gevonden worden in de mensen- en kinderrechten. Zorgen voor jezelf en anderen, je bewust zijn van jezelf en seksualiteit en daar ook anderen in te laten zijn wie ze zijn, zijn doelen die aansluiten op de rechten voor de mens.

Kritisch denken

Naast de vier dimensies is ook binnen de WEB aandacht nodig voor kritisch denken. Het kwalificatie-onderdeel loopbaan en burgerschap bereidt studenten voor op participatie in de maatschappij. In dat kader is het van belang dat studenten kritische denkvaardigheden ontwikkelen. Hieronder wordt verstaan:

- informatie(bronnen) op waarde weten te schatten;
- daarbij het onderscheid kunnen maken tussen argumenten, beweringen, feiten en aannames;
- het perspectief van anderen kunnen innemen; en kunnen nadenken over hoe eigen opvattingen, beslissingen en handelingen tot stand komen.

Allemaal aspecten die rondom de uitoefening van mensen- en kinderrechten van groot belang zijn.

4.5 Werken op vier aspecten van het dagelijkse onderwijsleven

Hoe kunnen onderwijsinstellingen met mensen- en kinderrechten aan de slag gaan? Deze toolbox gaat in op vier belangrijke aspecten van het dagelijks onderwijsleven, geïnspireerd op de *human rights friendly schools* van Amnesty International (2012 en 2017) en de *Rights Respecting Schools*-opzet van Unicef UK:

- **Het onderwijsbeleid:** de manier waarop de onderwijsinstelling bestuurd en geleid wordt.
- **Omgaan met elkaar:** een positief en open pedagogisch klimaat binnen de hele onderwijsinstelling.
- **In de klas:** hoe en waarover in de klas onderwezen wordt
- **De klas- en onderwijsomgeving:** hoe het klaslokaal en de locatie ingericht zijn.

Binnen elk van deze aspecten kan gewerkt worden aan het vormgeven van de uitgangspunten voor mensen- en kinderrechten. Niet in afzonderlijke trajecten, maar waarschijnlijk elkaar overlappend en in elkaar grijpend.

Sommige activiteiten van de onderwijsinstelling kunnen binnen meer dan één aspect spelen. Onderwijsinstellingen die dit willen aangaan, kunnen aansluiten bij wat voor hun onderwijsinstelling belangrijk is. Dit hangt bijvoorbeeld af van de visie, locatie en populatie van de onderwijsinstelling. Ze kunnen innoveren. Het integreren van de mensenrechtenuitgangspunten in de vier aspecten kan stap-voor-stap gaan, in een geleidelijk proces. De onderwijsinstelling bepaalt het tempo van implementatie.

Hieronder gaan we kort in op elk aspect. In deel B bespreken we hoe de mensenrechtenuitgangspunten binnen de verschillende aspecten gestalte kunnen krijgen. Aan de hand van reflectievragen en schoolvoorbeelden kunnen onderwijsinstellingen dan hun eigen route uitstippelen.

Onderwijsaspecten

Het onderwijsbeleid: de manier waarop de onderwijsinstelling bestuurd en geleid wordt

Een onderwijsinstellingsbrede aanpak van de zes uitgangspunten van mensen- en kinderrechten vraagt om gezamenlijk betrokkenheid, ook van het management en het bestuur. Zij zorgen ervoor dat alle mensen die deel uitmaken van de onderwijsinstelling een rol kunnen spelen in de manier waarop de onderwijsinstelling is georganiseerd, in het bijzonder de studenten.

Omgaan met elkaar: een positief en open pedagogisch klimaat binnen de hele onderwijsinstelling

Het gaat dan om zaken als leiderschap, de ontwikkeling van de onderwijsvisie en missie, de ontwikkeling en toepassing van regels en klasafspraken en manieren van het afleggen van verantwoording. Hoe krijgen de mensenrechtenuitgangspunten binnen dit aspect invulling, met name als het gaat om participatie, inclusiviteit en diversiteit?

Goede relaties binnen de onderwijsinstelling bevorderen een klimaat waarin iedereen gelijk is. Waar niet gediscrimineerd wordt, waarin iedereen mee kan doen en studenten zich optimaal kunnen ontwikkelen. Een klimaat waarin iedereen gevoel krijgt voor de balans tussen rechten en verantwoordelijkheden. Iedereen op de onderwijsinstelling is daarbij betrokken. Dit geldt niet alleen voor hoe mensen binnen de onderwijsinstelling met elkaar omgaan, maar ook de omgang met mensen buiten de instelling. Hierbij worden de zes uitgangspunten voor mensen- en kinderrechten toegepast.

Hoe gaan studenten met elkaar om? Hoe zorgt de onderwijsinstelling ervoor dat elke student goed in z'n vel zit en gezien wordt? Hoe gaat de onderwijsinstelling om met pestproblematiek? Ook binnen een docententeam zijn de omgang, samenwerking en inclusie belangrijk. Denk verder aan relaties die de onderwijsinstelling onderhoudt met instanties buiten de onderwijsinstelling. Uit internationaal wetenschappelijk onderzoek blijkt dat de wijze waarop er met elkaar omgegaan wordt (het pedagogisch klimaat) een belangrijke factor is bij het versterken van burgerschapscompetenties. Dit kan bijdragen aan het onderschrijven van mensen- en kinderrechten (Nieuwelink e.a., 2016).

In de klas: hoe en waarover in de klas onderwezen wordt

In het leerproces zijn docenten uiteraard een onmisbare factor. Zij kunnen het fundamentele karakter van mensenrechtennormen (h)erkennen en verbinden aan de uitoefening van hun beroep. Zij hebben een eigen verantwoordelijkheid om bij te dragen aan de naleving van in het bijzonder kinderrechten. Dit inzicht sterkt hen om onderwijs over, door en voor mensenrechten in hun dagelijkse lespraktijk te integreren.

Daarbij komt dat onderzoek aantoonde dat lessen het meeste effect hebben wanneer burgerschap en mensenrechten expliciet en regelmatig (in een langdurig programma) aan bod komen. Vooral als dit verbonden wordt aan pedagogische en didactische aanpakken (Nieuwelink e.a., 2016).

Mensen- en kinderrechten kunnen expliciet inhoudelijk aan bod komen in vakken, thema's en projecten. Voor de hand liggende vakken zijn loopbaan en burgerschap. Maar denk ook aan Nederlands en zelfs rekenen. Juist bij de onderwijsinhoud gaat het naast kennis van mensenrechten ook over vaardigheden en houding. Bij Nederlands, bijvoorbeeld, over het verschil tussen een argument en een drogreden. Dat kan meteen toegepast worden in een debat over veiligheid en privacy: 'Moet privacy wijken voor veiligheid?' En mogelijk zijn keuzedelen of buitenschoolse (excellente) activiteiten te koppelen aan mensen- of kinderrechten.

Zoals gezegd kan ook de manier van lesgeven of didactiek geanalyseerd worden door de bril van mensenrechten. De docent geeft leiding en structureert het programma en de lessen met het oog op het belang en de ontwikkeling van studenten. Studenten gaan met de onderwerpen aan de slag, doen regelmatig aan groepswork en werken zelfstandig. Dit draagt bij aan participatie. De docent faciliteert, geeft adaptief onderwijs en werkt samen met de studenten. Dat draagt bij aan inclusie.

De klas- en onderwijsomgeving: hoe het klaslokaal en de locatie ingericht zijn

Als de omgeving niet veilig en stimulerend is, leren studenten niet goed. Een omgeving waarin op basis van gelijkwaardigheid en positiviteit gewerkt wordt, is een randvoorwaarde om studenten te bewegen om zichzelf blijvend te ontwikkelen. Dat vraagt om aandacht voor de inrichting van het klaslokaal en voor de sfeer in de klas. Een sfeer van gelijkwaardigheid en respect. Heldere en zichtbare gedragsafspraken die samen vastgesteld zijn.

Een onderwijsinstelling die laat zien waar studenten aan werken; denk bijvoorbeeld aan exposities. En een onderwijsinstelling die consequent een respectvol klimaat bevordert. Denk ook aan fysieke toegankelijkheid. Kan een student in een rolstoel overal terecht?

**Bijlage 1 Verkorte
versie Universele
Verklaring van de
Rechten van de Mens**

Artikel 1. Vrijheid en gelijkheid

Alle mensen worden vrij en met gelijke rechten geboren.

Artikel 2. Geen discriminatie

Iedereen heeft recht op alle mensenrechten ongeacht of je jongen of meisje, man of vrouw bent, welke huidskleur je hebt, welke godsdienst je hebt of welke taal je spreekt.

Artikel 3. Onschendbaarheid van de persoon

Je hebt recht op leven en recht op leven in vrijheid en veiligheid.

Artikel 4. Geen slavernij

Slavernij is verboden.

Artikel 5. Geen onmenselijke behandeling

Het is verboden te martelen.

Artikel 6. Erkenning als persoon

Je hebt recht op dezelfde bescherming als iedereen en op erkenning door de wet.

Artikel 7. Gelijkheid voor de wet

De wet moet voor iedereen hetzelfde zijn; iedereen moet volgens de wet op dezelfde manier behandeld worden.

Artikel 8. Rechtsbescherming van grondrechten

Je hebt recht om hulp van een rechter te vragen, als je vindt dat je volgens de wetten van je land niet goed wordt behandeld.

Artikel 9. Geen willekeurige vrijheidsbeneming

Niemand heeft recht je zomaar gevangen te zetten of je het land uit te sturen.

Artikel 10. Recht op een eerlijk proces

Als je terecht moet staan, dan moet dat eerlijk en in het openbaar gebeuren. De mensen die je berechten, mogen zich niet door anderen laten beïnvloeden (onafhankelijke rechters).

Artikel 11. Schuld moet bewezen worden

Je bent onschuldig totdat je schuld bewezen is; je hebt het recht je te verdedigen tegen beschuldigingen.

Artikel 12. Geen aantasting van de persoonlijke levenssfeer (recht op privacy)

Je hebt recht op bescherming als iemand je lastigvalt, je brieven opent of kwaad over je spreekt.

Artikel 13. Vrije mobiliteit

Je hebt het recht om te gaan en staan waar je wilt in eigen land. Je mag ieder land (ook je eigen land) verlaten.

Artikel 14. Asielrecht

Als mensenrechten bedreigd worden, heb je het recht om naar een ander land te gaan en dat land te vragen om jou te beschermen (asiel aan te vragen).

Artikel 15. Recht op nationaliteit

Je hebt het recht een eigen naam en nationaliteit te hebben, d.w.z. tot een land te behoren.

Artikel 16. Geen discriminatie en onvrijheid bij trouwen

Je mag trouwen met wie je wil en een gezin stichten.

Artikel 17. Recht op eigendom

Je hebt het recht om dingen te bezitten en niemand mag die bezittingen zomaar afpakken.

Artikel 18. Vrijheid van geweten en godsdienst

Je mag je eigen godsdienst of overtuiging kiezen en daarnaar leven.

Artikel 19. Vrijheid van meningsuiting

Je mag uitkomen voor je mening en je mag overal informatie vandaan halen.

Artikel 20. Recht van vereniging en vergadering

Je hebt het recht om zelf een vereniging te vormen en te vergaderen als je dat wilt. Niemand mag je dwingen om ergens lid van te worden.

Artikel 21. Recht om het land mee te besturen en kiesrecht

Je hebt het recht om deel te nemen aan de politiek van je land, door zelf politicus te worden of om via eerlijke verkiezingen op anderen te stemmen.

Artikel 22. Recht op maatschappelijke zekerheid

Je hebt het recht om jezelf te ontwikkelen en te profiteren van de omstandigheden (voor werk, cultuur, sociale zorg) in je land.

Artikel 23. Recht op werk

Je hebt recht op werk in het beroep dat je zelf kiest; je hebt ook recht op eerlijk loon voor het werk dat je doet. Mannen en vrouwen moeten voor hetzelfde werk evenveel betaald krijgen. Vakbonden zijn vrij.

Artikel 24. Recht op vrije tijd en vakantie

Je hebt recht op rust, vrije tijd en betaalde vakantiedagen.

Artikel 25. Recht op een redelijk levensniveau en sociale voorzieningen

Je hebt recht op alles wat nodig is om ervoor te zorgen dat je niet ziek wordt, geen honger hebt en een dak boven je hoofd hebt. Als je ziek of oud bent, moet je worden geholpen; daar moet de overheid voor zorgen.

Artikel 26. Recht op onderwijs

Je hebt het recht om naar school te gaan.

Artikel 27. Deelneming aan cultureel leven

Je hebt het recht om te genieten van kunst, cultuur en wetenschap. Als kunstenaar, schrijver of wetenschapper heb je recht op bescherming.

Artikel 28. De overheid moet zorgen voor naleving van de UVRM

De autoriteiten in je land moeten ervoor zorgen dat de mensenrechten nageleefd worden.

Artikel 29. Wederzijdse rechten en plichten

Je hebt ook plichten tegenover de mensen om je heen, zodat ook hun mensenrechten kunnen worden beschermd. De wetten en de democratie moeten de mensenrechten beschermen.

Artikel 30. Geen misbruik UVRM

Geen enkel land en geen enkel mens mag de UVRM misbruiken om mensenrechten te vernietigen.

Zie ook:

<https://www.amnestynijmegen.nl/index.php/educatie/mensenrechten-in-normaal-nederlands>

<https://www.amnesty.nl/encyclopedie/universele-verklaring-van-de-rechten-van-de-mens-uvrm-korte-versie>

Bijlage 2 Verkorte versie VN-Kinderrechten- verdrag

Artikel 1: Wie is een kind?

Een persoon die jonger dan achttien jaar is, is een kind. Alles wat in dit verdrag staat, geldt voor ieder kind.

Artikel 2: Bescherming tegen discriminatie

Alle rechten gelden voor alle kinderen, waar je ook vandaan komt. De overheid moet er alles aan doen om kinderen te beschermen tegen discriminatie en moet haar best doen om te zorgen dat kinderen gebruik kunnen maken van hun rechten.

Artikel 3: Het kind eerst

Als er iets geregeld wordt voor een kind, moet altijd eerst gekeken worden naar wat voor dat kind goed is. Als ouders – of anderen die voor kinderen zorgen – het kind niet goed (kunnen) verzorgen, dan moet de overheid het kind en de ouders helpen.

Artikel 4: Uitvoeren van de rechten

De overheid moet er alles aan doen om te zorgen dat kinderen ook echt gebruik kunnen maken van hun rechten.

Artikel 5: Wat moeten de ouders doen?

De ouders en anderen helpen het kind met het gebruik maken van zijn of haar rechten. De ouders en anderen moeten goed voor het kind zorgen. Zij moeten zorgen voor goed eten en een goed huis en dat het kind naar school kan gaan. dat het kind naar school kan gaan. Als de ouders het niet goed doen, dan moet de overheid helpen.

Artikel 6: (Over)leven en ontwikkelen

Elk kind heeft het recht op leven. De overheid moet zorgen dat het kind kan (over)leven en zich kan ontwikkelen.

Artikel 7: Naam en nationaliteit

Elk kind heeft vanaf de geboorte recht op een naam en een nationaliteit. Bijvoorbeeld: als je de Nederlandse nationaliteit hebt, ben je Nederlander. Elk kind heeft het recht om te weten wie zijn of haar ouders zijn. Ook heeft een kind het recht om door zijn of haar ouders te worden verzorgd. De overheid moet dit goed regelen.

Artikel 8: Identiteit

Ieder land moet de identiteit (wie je bent) van kinderen beschermen. De overheid moet ervoor zorgen dat kinderen hun naam, nationaliteit en familiebanden houden of krijgen als ze die niet hebben. De identiteit van een kind mag niet zomaar worden veranderd.

Artikel 9: Kind gescheiden van vader of moeder

Elk kind moet bij zijn of haar ouders kunnen wonen en opgroeien. Als dit echt niet kan, moet het kind in ieder geval met beide ouders contact kunnen houden. Alleen als het echt niet goed is voor een kind, kan het contact met één of beide ouders verboden worden.

Artikel 10: Gezin bij elkaar brengen

Als de vader, moeder of beide ouders van een kind in een ander land wonen, moeten zij bij elkaar op bezoek kunnen gaan en moet het gezin bij elkaar kunnen wonen. Als het kind toestemming vraagt om samen met zijn of haar ouders in een land te wonen, moet de overheid hier zo snel mogelijk en netjes antwoord op geven.

Artikel 11: Ontvoeren en vasthouden van kinderen

Kinderen mogen niet zonder dat zij het zelf willen of zonder toestemming van hun ouders naar een ander land gebracht worden. Ze mogen ook niet gedwongen worden om daar te blijven. Een vader of moeder mag dit zonder de toestemming van de andere ouder ook niet doen. De overheid moet ervoor zorgen dat dit niet gebeurt. Landen moeten daar samen afspraken over maken.

Artikel 12: Mening van kinderen

Kinderen mogen hun mening geven. Zeker als het over hen zelf gaat. Naar die mening moet worden gevraagd en ook echt naar worden geluisterd. De overheid moet hiervoor zorgen.

Artikel 13: Vrij om een mening te geven

Kinderen mogen op allerlei manieren hun mening geven. Dit betekent ook dat kinderen informatie mogen verzamelen zodat ze hun mening kunnen vormen. De rechten van anderen moeten wel gerespecteerd worden. Iemand vals beschuldigen of beledigen van groepen mensen vanwege ras, religie, geslacht, seksuele gerichtheid of handicap mag niet.

Artikel 14: Vrij om te denken en een godsdienst te kiezen

Kinderen zijn vrij om te denken wat ze willen. Zij mogen hun eigen mening hebben over wat goed en slecht is. Ook moeten zij hun eigen godsdienst kunnen kiezen. Het is wel de bedoeling dat ouders de kinderen bij deze dingen helpen en begeleiden.

Artikel 15: Vrij om in groepen bij elkaar te komen en te vergaderen

Kinderen moeten in een groep bij elkaar kunnen komen. Ook moeten zij lid van een club kunnen worden en mogen zij zelf een club beginnen. Bijvoorbeeld een voetbal- of turnvereniging. Wel moeten kinderen de rechten van anderen respecteren.

Artikel 16: Privacy

Niemand mag zich zomaar bemoeien met het privéleven en gezinsleven van kinderen. Niemand mag ongevraagd in de woning van een kind komen. Niemand mag ongevraagd brieven, sms'jes of e-mails bekijken die een kind schrijft of krijgt.

Artikel 17: Informatie

Kinderen moeten informatie uit verschillende boeken, televisie, radio en kranten of van internet kunnen halen. De overheid moet hiervoor zorgen. Ook moet er informatie geschreven worden die voor kinderen interessant is en waar ze wat van kunnen leren. De overheid moet kinderen beschermen tegen informatie die niet goed voor ze is. Daar moeten goede afspraken over gemaakt worden. Er moet rekening worden gehouden met verschillende talen en culturen van kinderen.

Artikel 18: Goede opvoeding

Ouders moeten ervoor zorgen dat hun kinderen een goede opvoeding krijgen. Als ze hierbij hulp nodig hebben, moeten ze die kunnen krijgen van de overheid. Bijvoorbeeld van mensen die veel weten over hoe je het beste voor kinderen kunt zorgen. Of hoe je ze moet opvoeden. Ook moet er kinderopvang zijn, voor als ouders werken.

Artikel 19: Geen misbruik en kindermishandeling

Kinderen mogen niet mishandeld of misbruikt worden of geweld worden aangedaan. Ouders en anderen die voor kinderen zorgen, moeten genoeg aandacht hebben voor de kinderen; kinderen mogen niet verwaarloosd worden. De overheid moet duidelijk maken dat kinderen niet mishandeld mogen worden. Als kinderen wel mishandeld worden, dan moeten zij meteen hulp krijgen.

Artikel 20: Bescherming van kinderen zonder gezin

Een land moet zorgen voor extra bescherming van een kind dat niet in zijn eigen gezin kan wonen. Soms is het de beste oplossing om op een hele andere plek te gaan wonen. Dit moet een plek zijn waar kinderen in deze situaties goed verzorgd worden. Bijvoorbeeld in een pleeggezin of een opvanghuis met andere kinderen.

Artikel 21: Adoptie

Adoptie is het aannemen van een kind als jouw eigen kind. Dat moet mogelijk zijn, maar alleen als het echt goed is voor het kind. Het kan niet zomaar geregeld worden. Kinderen moeten beschermd worden tegen adoptie die niet volgens de regels is gegaan.

Artikel 22: Vluchtelingenkinderen

Als een kind moet vluchten naar een ander land, moet het kind in dat land beschermd en geholpen worden. Daarvoor zijn speciale organisaties die veel weten over vluchtelingen en alles wat daar mee te maken heeft. Zij moeten ook helpen om de familie van het kind te vinden.

Artikel 23: Gehandicapte kinderen

Gehandicapte kinderen moeten goede zorg en onderwijs krijgen, zodat ze zich zo goed mogelijk kunnen ontwikkelen. Gehandicapte kinderen moeten zo zelfstandig mogelijk kunnen leven. Ze moeten kunnen meedoen in de wereld.

Artikel 24: Gezondheid

Kinderen moeten gezond kunnen opgroeien en hebben recht op goede zorg. Als een kind ziek is, moet het behandeld kunnen worden. Er moeten goede ziekenhuizen en dokters in de buurt zijn. De overheid moet kinderen en hun ouders goed informeren over gezondheid en voeding. Landen moeten elkaar helpen om te zorgen dat alle kinderen gezond blijven.

Artikel 25: Kinderen die niet thuis wonen

Soms is het beter voor een kind om niet meer thuis te wonen. Als dit zo is, moet wel extra worden opgelet hoe het met dit kind gaat. Als het goed gaat, kan het kind misschien weer terug naar huis.

Artikel 26: Financiële hulp van de overheid

Kinderen hebben recht op financiële hulp van de overheid als zij dit nodig hebben. De overheid moet dit regelen.

Artikel 27: Wat kinderen nodig hebben

Ieder kind moet genoeg te eten en te drinken krijgen en een huis hebben om in te wonen. Een kind moet kunnen doen en leren wat goed voor hem is. Ouders moeten ervoor zorgen dat dit mogelijk is. Als ouders dit niet kunnen, dan moet de overheid hen helpen.

Artikel 28: Onderwijs

Ieder kind moet naar school kunnen gaan. Kinderen moeten gratis naar de basisschool kunnen. Ze moeten ook zoveel mogelijk voortgezet onderwijs en hoger onderwijs kunnen volgen, als zij dat willen. Een leraar mag niet schreeuwen tegen een kind, en ook mag een leraar een kind niet slaan of uitschelden. Landen moeten elkaar helpen om te zorgen dat ieder kind naar school kan.

Artikel 29: Wat moeten kinderen leren op school?

Kinderen moeten op school hun talenten kunnen ontwikkelen. Of het nu gaat om tekenen of taal, sport of kunst. Kinderen moeten worden voorbereid op een leven in een wereld waarin je vrij bent. Ze moeten leren over mensenrechten. En ze moeten leren hun ouders, anderen en de natuur te respecteren.

Artikel 30: Eigen taal en cultuur

Kinderen met een taal en cultuur die anders is dan van de meeste mensen in het land worden een minderheid genoemd. Minderheden hebben recht op hun eigen taal, cultuur en godsdienst.

Artikel 31: Spel en vrije tijd

Ieder kind heeft recht op rust en vrije tijd. In zijn vrije tijd moet een kind kunnen spelen. Het moet ook voor alle kinderen mogelijk zijn om een museum te bezoeken, naar de film te gaan of een theater te bezoeken.

Artikel 32: Geen kinderarbeid

Ieder kind moet beschermd worden tegen werk dat niet goed is voor de gezondheid. Ook mag een kind niet werken als het daardoor niet naar school kan. Landen moeten duidelijke afspraken maken, zoals hoe oud je moet zijn om betaald werk te doen en hoeveel uur je per dag of week mag werken.

Artikel 33: Geen drugs

Ieder kind moet beschermd worden tegen drugs. Ook mogen kinderen niet gebruikt worden voor het maken en verkopen van drugs.

Artikel 34: Seks met kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie

Seks hebben met kinderen is verboden. Voor seks wordt soms geld betaald. Als je betaald krijgt voor seks, heet dat prostitutie. Kinderen moeten daarvoor beschermd worden. Het is verboden om geld te verdienen aan kinderen die gedwongen worden seks te hebben. Er mogen geen foto's of films van kinderen gemaakt worden die met seks te maken hebben.

Artikel 35: Ontvoeren, kopen en verkopen van kinderen

Het is verboden om kinderen te ontvoeren of te verkopen. De overheid moet er alles aan doen om dit te voorkomen.

Artikel 36: Andere manieren van misbruik van kinderen

Het is verboden om kinderen te gebruiken voor werk, drugs en seks. Kinderen mogen niet verkocht worden. Artikel 32 en 35 zeggen dat heel duidelijk. Elke andere manier om kinderen op een manier te gebruiken die niet goed voor hen is, is ook verboden.

Artikel 37: Opsluiten van kinderen

Het is verboden om kinderen te straffen door ze te slaan of op een andere manier pijn te doen. Kinderen mogen niet zomaar opgesloten of gearresteerd worden. Dit mag alleen gebeuren volgens de regels, als het niet anders kan en zo kort mogelijk. Kinderen kunnen niet de doodstraf krijgen en mogen niet levenslang opgesloten worden. Ze mogen in principe niet samen met volwassenen opgesloten worden. Dit mag alleen als het voor het kind goed is. Kinderen moeten hulp kunnen krijgen van iemand die de wet goed kent, bijvoorbeeld een advocaat die voor hem of haar opkomt. Elk kind moet ook contact kunnen hebben met zijn of haar familie en bezoek kunnen krijgen als hij opgesloten zit.

Artikel 38: Oorlog

Voor kinderen die jonger zijn dan vijftien jaar is het verboden om mee te doen in het leger van een land. Ook mogen zij niet meedoen aan een oorlog. Als er oorlog is in een land moeten volwassenen en kinderen beschermd en verzorgd worden.

Artikel 39: Zorg voor slachtoffers

Kinderen die het slachtoffer zijn van geweld, mishandeling, verwaarlozing en uitbuiting moeten goede hulp krijgen. Ze moeten geholpen worden om weer verder te kunnen met hun leven.

Artikel 40: Kinderstrafrecht

Als een kind iets doet wat volgens de wet verboden is, moet hij of zij terecht worden. Er gelden speciale regels voor kinderen. Er moet rekening gehouden worden met hun leeftijd. Bovendien is het belangrijk dat een kind na zijn straf weer goed verder kan leven. Ieder kind moet hulp kunnen krijgen van iemand die de wet goed kent, bijvoorbeeld een advocaat. Kinderen moeten straffen krijgen die bij kinderen passen.

Artikel 41: Beter regels

Het kan zijn dat in de wet van een land regels zijn afgesproken, die beter zijn voor een kind dan de regels in dit verdrag. Dan gaan die regels voor. Dat is zo voor regels in één land maar ook voor afspraken tussen meer landen.

In de artikelen 42 tot en met 54 staan de volgende afspraken:

1. Alle landen moeten ervoor zorgen dat kinderen, jongeren en volwassenen weten wat er in het verdrag staat.
2. Een groep van tien mensen die veel weten over de rechten van kinderen moet de landen in de gaten houden. Deze groep wordt het Kinderrechtencomité genoemd. Iedere vijf jaar sturen de landen een verslag naar het Kinderrechtencomité, zodat dit comité kan kijken of de landen zich aan de kinderrechten houden.
3. Iedereen moet de verslagen van de landen kunnen lezen.
4. Het Kinderrechtencomité kan onderzoeken laten doen die te maken hebben met de rechten van kinderen. Zij kunnen dat onderzoek met de regering van het land bespreken.
5. Organisaties zoals UNICEF moeten ook opletten of het goed gaat met de kinderrechten in alle landen. Zij maken daar rapporten over en mogen aanwezig zijn bij vergaderingen van het Kinderrechtencomité.

UNICEF Nederland, Kinderrechtenverdrag voor kinderen en jongeren, Den Haag. Te vinden op: <https://www.unicef.nl/files/Unicef-kinderrechtenverdrag-voor-jongeren-2019.pdf>

Bijlage 3 **Gebruikte literatuur**

- Amnesty International (2012), *Becoming a human rights friendly school. A guide for schools around the world*, Londen: Amnesty International Ltd. Zie ook www.amnesty.org/en/human-rights-education/human-rights-friendly-schools
- Amnesty International (2016), *De kleine mensenrechten voor dummys*, Amersfoort: BBNC Uitgevers
- Amnesty International (2017), *Human rights friendly schools toolkit*, Londen: Amnesty International Ltd.
- Bajaj, M. (ed.) (2017), *Human Rights Education. Theory, research, praxis*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Biesta, G. (2015), *Het prachtige risico van onderwijs*, CuleMBOrg: Uitgeverij Phronese
- Biesta, G. (2018), *Tijd voor pedagogiek. Over de pedagogische paragraaf in onderwijs, opleiding en vorming (Oratie Utrecht UvH)*, Utrecht: Uitgeverij Net Aan Zet
- Bron, J. & Vliet, E. van (2012), *Burgerschaps- en mensenrechteneducatie. Curriculumvoorstel*. Enschede: SLO
- Bruijn, D. de, Tol, J., & Vermeijs, P. (2021), *Gelijk zijn = gelijk krijgen?* Woerden: MBO Raad
- College voor de Rechten van de Mens (2017a), *Armoede, sociale uitsluiting en mensenrechten. Jaarlijkse rapportage 2016*, Utrecht
- College voor de Rechten van de Mens (2017b), *VN-verdrag handicap in Nederland 2017. Jaarlijkse rapportage over de naleving van het VN-verdrag handicap in Nederland*, Utrecht
- Covell, K. & Howe, B. (2005), *Empowering Children: Children's Rights Education as a Pathway to Citizenship*, Toronto: University of Toronto Press
- Danish Human Rights Institute (2012), *The human rights education toolbox. A practitioner's guide to planning and managing human rights education*, Kopenhagen
- Eidhof, B. (2018), *Het Wilhelmus voorbij. Over het ontwikkelen van burgerschap in het onderwijs*, Amsterdam: Van Genneep
- Guerin, L. (2021), *De wet en burgerschap: beperkingen en uitdagingen*, Hengelo: ROC van Twente
- Inspectie van het Onderwijs (2016), *Burgerschap op school*, Utrecht
- Inspectie van het Onderwijs (2020), *Themaonderzoek burgerschapsonderwijs en het omgaan met verschil in morele opvattingen*, Utrecht
- Kaulingfreks, F. (2017), *Straatpolitiek. Op zoek naar nieuw engagement*, Amsterdam: Boom uitgevers
- Lee, J. e.a. (2015), *Teaching and learning about child rights: A study of implementation in 26 countries*, Geneva: Queen's University & UNICEF
- MBO Raad & Inspectie van het Onderwijs (2016), *Burgerschapsagenda MBO 2017-2021; een impuls voor burgerschapsonderwijs*, Woerden
- MBO Raad & JOB, (2021), *Servicedocument facilitering studentenraden in het MBO*, Woerden
- MBO Raad, (2021), *Thema medezeggenschap*, www.MBORaad.nl/themas/medezeggenschap
- MBO Raad, (2021), *Thema passend onderwijs*, <https://www.mboraad.nl/themas/passend-onderwijs>
- Ministerie van OC&W (2021), *Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB*, Den Haag
- Munniksma, A., e.a. (2017), *Burgerschap in het voortgezet onderwijs. Nederland in vergelijkend perspectief*, Amsterdam: Amsterdam University Press

- Netwerk burgerschap MBO (2017), *Curriculumplanner burgerschap*, Woerden: MBO Raad
- Nieuwelink, H., e.a. (2016), *Onderwijs in burgerschap: wat scholen kunnen doen*, Amsterdam: Kohnstamm Instituut
- Onderwijsraad (2016), *De volle breedte van onderwijskwaliteit*, Den Haag
- Osler, A. & Starkey, H. (2010), *Teachers and human rights education*, Londen: UCL Institute of Education Press
- Raad van Europa (2015), *Compass – Manual for human rights education with young people*. 2e druk, Straatsburg
- Raad van Europa (2010), *Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*. Adopted in the framework of recommendation CM/Rec (2010) of the Committee of Ministers of the Council of Europe
- Raad van Europa (2016), *Competences for democratic cultures. Living together as equals in culturally diverse democratic societies*, Strasbourg: Council of Europe Publishing
- Sebba, J. & Robinson, C. (2010), *Evaluation of Unicef's right respecting school award*, University of Brighton en University of Sussex
- SLO (2019), *Checklist taxonomie van Bloom*, Amersfoort, <https://www.slo.nl/@11562/taxonomie-bloom/>
- Struthers, A. (2014), 'Human rights education: educating about, through and for human rights', in: *International Journal of Human Rights* 19(1), pp. 55-73
- UNICEF (2014), *Child rights education toolkit: rooting child rights in early childhood education, primary and secondary schools*, Geneva
- Verenigde Naties (2011), *United Nations Declaration on Human Rights Education and Training*, door de Algemene Vergadering aangenomen op 8 april 2011 (A/HRC/RES/16/1)

Bijlage 4 Relevante organisaties

Nationaal

Amnesty International Nederland

Amnesty International is een internationaal georganiseerde beweging met een internationaal secretariaat in Londen, regionale kantoren in Afrika, Azië, Europe, Latijns-Amerika en het Midden-Oosten, en nationale afdelingen in 70 landen over de hele wereld. Bij het Nederlandse landelijk secretariaat kunt u terecht voor onder andere educatief materiaal, acties, gastlessen, masterclasses en materiaal voor spreekbeurten en de maatschappelijke stage. Voor basis- en voortgezet onderwijs en ook MBO.

www.amnesty.nl
<https://www.amnesty.nl/wat-we-doen/educatie>

Anne Frank Stichting

In samenwerking met Otto Frank, Anne Franks vader, wordt op 3 mei 1957 de Anne Frank Stichting opgericht. Het is een onafhankelijke non-profitorganisatie die de onderduikplek van Anne Frank beheert en openstelt en Annes levensverhaal wereldwijd onder de aandacht brengt. De Anne Frank Stichting maakt lesmateriaal en geeft workshops over onder andere Anne Frank, de Tweede Wereldoorlog, de Holocaust, antisemitisme en vooroordelen. Gericht op basisonderwijs, VMBO, HAVO/VWO, MBO, PABO.

www.annefrank.org/nl/educatie

College voor de Rechten van de Mens

Het College voor de Rechten van de Mens is het onafhankelijke Nederlandse mensenrechteninstituut. Het College komt op voor mensenrechten door middel van onderzoek, advies en voorlichting. Je kunt bij het College terecht voor individuele klachten over de naleving van de gelijke behandelingswetgeving. Een andere taak van het College is om te stimuleren dat er in het onderwijs aandacht is voor mensenrechten. Je kunt terecht bij het College voor ondersteuning bij het gebruiken van de Toolbox Mensenrechten in het MBO.

<https://mensenrechten.nl/nl/in-het-onderwijs>

Kennispunt MBO burgerschap

Het Kennispunt MBO Burgerschap deelt kennis en ervaring over burgerschapsonderwijs met docenten en scholen. Het kennispunt is ooit begonnen als het Netwerk burgerschap. In 2016 is het kennispunt doorontwikkeld onder verantwoordelijkheid van de MBO Raad en met financiering van het ministerie van OC&W. Het Kennispunt MBO Burgerschap is één van de kennispunten van de MBO Raad en bereikbaar via <https://burgerschapMBO.nl>

Alle kennispunten vind je via www.kennispuntMBO.nl

Het Kennispunt MBO Burgerschap is er voor MBO-docenten die een rol spelen in het burgerschapsonderwijs, maar ook voor beleidsmakers en managers en organisaties die activiteiten verrichten op het gebied van burgerschap.

MBO Raad

De MBO Raad is de brancheorganisatie van de scholen in het middelbaar beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie. Bij de MBO Raad zijn alle scholen in de MBO-sector aangesloten die bekostigd onderwijs aanbieden. De vereniging behartigt de gemeenschappelijke belangen van de leden, biedt diensten aan en onderneemt gezamenlijke activiteiten die samenhangen met deze belangenbehartiging en is bereikbaar via www.MBORaad.nl

Movies that Matter

Stichting Movies that Matter, opgericht in maart 2006, vindt haar oorsprong in het Amnesty International Film Festival. Zij nam de activiteiten van dit festival over en breidde deze uit, in binnen- en buitenland. Movies that Matter wil ogen openen voor mensenrechten en zet film in voor het stimuleren van de dialoog over een rechtvaardige wereld, de beïnvloeding van de publieke opinie en de motivering tot inzet voor mensenrechten en een duurzame samenleving. Movies that Matter organiseert een jaarlijks filmfestival in maart en biedt films, lesmateriaal en docententrainingen voor alle onderwijsniveaus.

www.moviesthatmatter.nl/educatie

UNICEF Nederland

UNICEF is sinds 1946 de organisatie die ervoor zorgt dat kinderen in de hele wereld een goede kindertijd kunnen hebben. Het is de kinderrechtenorganisatie van de Verenigde Naties. De organisatie houdt ook in de gaten of de overheid in het Nederlandse Koninkrijk de afspraken in het Kinderrechtenverdrag nakomt. Samen met Defence for Children maakt UNICEF Nederland jaarlijks een Jaarbericht Kinderrechten over de stand van zaken. Daarnaast helpt UNICEF Nederland om in de klas aandacht te besteden aan UNICEF en kinderrechten. Er zijn verschillende video's en materialen beschikbaar.

www.unicef.nl/in-de-klas

Internationaal

Hoge Commissaris voor de Mensenrechten (Office of the High Commissioner for Human Rights - OHCHR)

De Hoge Commissaris voor de Mensenrechten is de belangrijkste VN-organisatie voor mensenrechten. Het heeft van de Algemene Vergadering van de VN het mandaat gekregen om alle mensenrechten voor alle mensen te bevorderen en te beschermen. Op 1 september 2018 werd Michelle Baudelet benoemd als zevende mensenrechtencommissaris. Op de website van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten vind je informatie over actualiteiten, de verschillende verdragen en hoe het toezicht op de naleving daarvan verloopt.

www.ohchr.org/EN (niet in het Nederlands)

Over het VN-Kinderrechtenverdrag:
www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC
en over mensen- en kinderrechteneducatie:
www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training

Raad van Europa (Council of Europe)

De Raad van Europa werd in 1949 opgericht en is de belangrijkste mensenrechtenorganisatie van Europa. 48 Staten zijn er lid van. Alle lidstaten hebben het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden ondertekend. Het Europees Hof te Straatsburg ziet toe op de naleving van dit verdrag.

www.coe.int is de startpagina van de Raad van Europa (niet in het Nederlands)

www.coe.int/en/web/edc

Over onderwijs voor burgerschap en mensenrechten www.coe.int/en/web/compass (een digitaal handboek over mensenrechteneducatie).

Human Rights Education Associates (HREA)

HREA is een internationale non-gouvernementele organisatie zonder winstoogmerk die werkt aan mensenrechteneducatie, de opleiding van mensenrechtenactivisten en diverse beroepsgroepen, en aan de ontwikkeling van educatief materiaal en programmeren. <https://hrea.org/>

Op www.humanrightscampus.org vind je het aanbod van Engelstalige onlinetrainingen en via www.hrea.org/learn/resource-centre kun je toegang krijgen tot een grote hoeveelheid educatief materiaal over mensenrechten.

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, het Kennispunt MBO Burgerschap en het College voor de Rechten van de Mens hebben het initiatief genomen voor deze toolbox. Aan de productie werkten ook Amnesty International, de Anne Frank Stichting, Movies that Matter en het Comité 4 en 5 mei mee. De Algemene Onderwijsbond, Inclusief Indië en docenten van verschillende MBO's waren kritische meelezers. Dank aan allen die mee hebben geholpen aan de totstandkoming van deze toolbox.

Kennispunt **MBO**
B u r g e r s c h a p

anne frank
stichting

Stories that Move
Toolbox against discrimination

Inclusief Indië
Indisch Herinneringscentrum

